

ลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านและเกษตรกร

ราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคกลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 5,118 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรีทางทิศเหนือ และจังหวัดเพชรบุรีทางทิศใต้ ส่วนทิศตะวันตกติดกับเขตแดนพม่า และทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดนครปฐม สมุทรสาครและสมุทรสงคราม ราชบุรีแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองโพธาราม บ้านโป่ง คำเนินสตวกร ปากท่อ จอมบึง บางแพและวัดเพลง กับกิ่งอำเภอสวนผึ้ง ราชบุรีเดิมเป็นดินแดนของชนเผ่าลาว เช่น ลาวโซ่ง ลาวเวียง ต่อมา มีชนชาติอื่นเข้ามาเช่น แขนก ขอม มอญ ทวาย และยังมีพวกกะเหรี่ยงอยู่ตามภูเขาอีกด้วย ลักษณะพื้นที่ทั้งหมดภูเขาทางตะวันตก ที่ดินค่อนข้างแห้งแล้งและขาดแคลนน้ำ ส่วนภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มจึงเหมาะแก่การทำนาและเพาะปลูกพืชต่าง ๆ เช่น มะพร้าว ถั่วฝักยาว อ้อย ข้าวโพด พริก หอม กระเทียม จากสถิติของกองเศรษฐกิจการเกษตรฉบับย่อปี 2518 ราชบุรีมีเนื้อที่เพื่อการเกษตรทั้งหมด 1,261,452 ไร่ เป็นที่นาเสีย 749,627 ไร่ ที่เหลือเป็นที่เพาะปลูกพืชไร่ ไม้ผล สวนผักและอื่น ๆ นอกจากการทำนาและเพาะปลูกแล้วยังมีการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เช่น โคเนื้อ หมู ไก่ เป็ด โดยเฉพาะหมูนิยมเลี้ยงกันมากเกือบทุกครัวเรือน ส่วนทางตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่เหมาะในการทำสวนผัก โดยเฉพาะที่อำเภอดำเนินสตวกร เพราะมีความชุ่มชื้นมาก เนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่านออกสู่ทะเล ราชบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 108 กิโลเมตร มีการคมนาคมสะดวก เนื่องจากมีทั้งทางหลวงแผ่นดินและทางรถไฟผ่าน ส่วนทางน้ำก็อาศัยแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งไหลผ่านอำเภอบ้านโป่ง โพธาราม อำเภอเมือง คำเนินสตวกรและวัดเพลง ซึ่งชาวราชบุรีได้อาศัยแม่น้ำแม่กลองนี้ในการเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่ และกรมชลประทานยังได้ขุดคลองจากแม่น้ำนี้ สงน้ำเข้าไปยังบริเวณเพาะปลูก ที่แม่น้ำนี้ไม่ได้ไหลผ่านโดยตรง เช่น อำเภอบางแพด้วย

อำเภอบางแพตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของราชบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอโพธาราม บ้านโป่งและคำเนินสตวกร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีคูคลองตามธรรมชาติอยู่มาก จึงเป็นอำเภอที่มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก จากพื้นที่ทั้งหมด 133,750 ไร่ จะเป็นที่นาเสีย 93,436 ไร่ บางแพแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล คือ ตำบลหัวโพ คอนใหญ่ คอนคา วังเย็น โพหัก วัดแก้ว

และบางแพ มีประชากรทั้งหมด 37,445 คน ภูมิประเทศของตำบลทั้ง 7 คล้ายคลึงกัน เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กันมาก มีการติดต่อกันโดยสะดวก มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านเข้าอำเภอบางแพไปยังดำเนินสะดวก และภายในอำเภอก็ยังมี การตัดถนนดินลูกรัง เชื่อมโยงกันทุกตำบลอีกด้วย ชาวบ้านโดยทั่วไปนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาได้แก่อุทธชาวบ้านมาก กล่าวคือ นอกจากวัดจะเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว วัดในอำเภอบางแพก็ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนรัฐบาลถึง 24 โรงเรียนด้วยกัน นับว่าศาสนาได้หนุนบำรุงการศึกษาของชาวบางแพอย่างเต็มที่ ชาวบ้านในอำเภอนี้จึงมีความรู้อย่างต่ำไม่ต่ำกว่า ป.4 เป็นส่วนมากและมีความคิดก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ เช่น แม้จะยังพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนมากในการทำนาดังเช่นชาวชนบทโดยทั่วไป คือ ตอนฤดูฝนจึงจะลงมือทำนา และถึงนิยมเทียมเกวียนคราดไถแทนเครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ แต่ชาวบ้านก็รู้จักใช้วิธีสูบน้ำเข้าช่วยเมื่อฝนแล้ง โดยใช้สูบน้ำจากคลองชลประทานเข้าที่นาของตน และเขารถแทรกเตอร์มาช่วยเตรียมดิน เตรียมพื้นที่เมื่อการคราดไถเกินกำลังวัวที่ตนมีอยู่ และเนื่องจากการคมนาคมสะดวกมีถนนเชื่อมจากอำเภอบางแพไปยังอำเภอต่าง ๆ เช่น อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอโพธาราม โดยมีรถประจำทางวิ่งตลอดวัน ชาวบางแพจึงมีการติดต่อกับภายนอกได้สะดวก ทำให้เกษตรกรในอำเภอนี้แม้จะมีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ แต่พร้อมไปด้วยความรู้ความคิด ทั้งจากการติดต่อกับภายนอกและการฟังข่าวสารจากวิทยุ และการอ่านหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป

ตำบลบางแพซึ่งได้คัดเลือกเป็นสถานที่ในการวิจัยเรื่องทัศนคติและความสัมพันธ์ ที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ในชนบทนั้นแบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรตามสถิติกระทรวงมหาดไทยประจำเดือนกันยายน 2520 จำนวน 8,180 คน เป็นชาย 4,028 คน หญิง 4,152 คน นับเป็นครัวเรือนเกษตรกร 1,431 ครัวเรือน ทั้ง 11 หมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก นอกจากจะมีถนนหลวงผ่านหมู่ที่ 5 ที่ 7 ที่ 8 และที่ 9 แล้ว ภายในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านยังมีถนนตัดเชื่อมกับตำบลอื่นอีกด้วย การคมนาคมจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพหรือในการขายผลผลิตแต่อย่างใด ชาวบ้านในตำบลบางแพนับถือศาสนาพุทธและให้ความสนใจร่วมมือกันหนุนบำรุงวัดอย่างเต็มที่ วัดในตำบลนี้มีอยู่ 4 วัด ได้แก่ วัดบางแพเหนือ วัดบางแพใต้ วัดทาราบ และวัดคอนเซ่ง วัดที่เจริญและชาวบ้านนิยมที่สุดได้แก่วัดบางแพใต้ ซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนชาวบ้านทั้งในเทศกาลทางศาสนาและกิจกรรมของชาวบ้านเอง เช่น การจัดอบรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากเรื่องศาสนาแล้ว

004479

ชาวบ้านยังให้ความสนับสนุนและส่งเสริมในเรื่องการศึกษาเป็นอย่างดี ในตำบลนี้มีโรงเรียนอยู่ 3 โรงเรียน มีระดับ ป.1 ถึง ป.7 อยู่ 2 โรงเรียน ดักระดับ ป.1 ถึง มศ. 3 1 โรงเรียน อย่างไรก็ตาม การศึกษาในตำบลนี้ยังไม่ขยายถึงระดับอาชีวศึกษา เนื่องจากการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาในตำบลใกล้เคียง เช่น โพนาราม หรือในจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีความเจริญในทางต่าง ๆ มากกว่า มิฉะนั้นก็ส่งให้เรียนที่กรุงเทพฯ โดยอาศัยการคมนาคมที่สะดวก เดินทางไปกลับทุกวัน ในตำบลบางแพไม่มีโรงเรียนที่ครูผู้สอนไม่มั่งงานปราบปรามมากนัก เพราะชาวบ้านในตำบลนี้ยังมีความเป็นอยู่อย่างสังคมชนบท มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันโดยทั่วไป การลงโทษหรือระเบียบปฏิบัติในสังคมรวมทั้งข้อห้ามต่าง ๆ ก็อาศัยจารีตประเพณีและหลักที่ถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาเป็นเกณฑ์ จึงไม่ต้องอาศัยอำนาจทางบ้านเมืองมากนัก ในตำบลนี้มีผู้มีบทบาทในฐานะผู้นำ ของราษฎร ได้แก่กำนัน ซึ่งนอกจากจะมีตำแหน่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่ง ประกอบอาชีพทั้งด้านเกษตรกรรม และยังมีโรงสีข้าว รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาและยังให้กู้ยืมเงิน อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีผู้ใหญ่มาแนวหมู่ เช่น หมู่ 7 นอกจากจะรับราชการแล้ว ยังเป็นนายหน้า รับซื้อข้าว มีร้านขายของชำและเป็นเกษตรกรที่ก้าวหน้า เป็นผู้นำในการคัดคนให้เกษตรกรได้รับ ประโยชน์ในด้านการคมนาคมและขนส่งได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ผู้นำเป็นทางการแล้ว ก็ยังมีผู้นำ ไม่เป็นทางการ เช่น ครูฉิม ซึ่งเป็นเกษตรกรมีที่นาทำกินรายใหญ่ และยังเป็นประธานของกลุ่ม เกษตรกรที่มีสมาชิกถึง 190 คน ครูฉิมเป็นผู้นำของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ เช่น ซ่อมแซมถนน บูรณะวัดหรือบริจาคเงินสร้างโรงเรียน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลเนื่องจากเป็นผู้ที่ชาวบ้าน เลื่อมใสและนับถือมาก นับว่าผู้นำของตำบลนี้คือผู้มีอันจะกินและเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ตำบลทั้งสิ้น ลักษณะผู้นำเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวบ้าน คือ มีฐานะดีไม่แร้นแค้น มีความเป็นอยู่อย่างสงบแต่ใฝ่ใจจะสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านและตำบลของตน

ตำบลบางแพเป็นตำบลที่ใหญ่ที่สุดในจำนวน 7 ตำบลของอำเภอ เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ สำคัญของอำเภอ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีอนามัย สถานีตำรวจ และสหกรณ์การเกษตร เป็น ตำบลที่ประชากรทำนาเกือบทั้งหมด เว้นแต่ในบางหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 5 ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงใกล้กับ ที่ว่าการอำเภอ จะเป็นที่อยู่ของข้าราชการและคนจีน ซึ่งทำการค้าเสียเกือบครึ่ง การทำนาในตำบลนี้ ได้ผลผลิตค่อนข้างสูงเกินการเก็บไว้กินไว้ใช้ในครอบครัว จึงมีการค้าข้าวเกือบทุกครัวเรือน แต่

การค้าขายในตำบลนี้ก็เป็นการค้าขายชนิดที่เรียกว่า bazaar มีไฮแอม firm type และมีศูนย์การค้าขายที่มีการค้าหลายระดับ เช่น ตลาดการค้าที่ไพฑาราม ลักษณะการค้าขายโดยตรงของชาวนากับพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้าที่เขาไปซื้อข้าวถึงที่เขื่อนนี้ จึงเป็นลักษณะสำคัญตรงกับเป้าหมายของการวิจัย ที่จะมุ่งสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับพ่อค้าคนกลางในค่านิยมธรรมและสังคม มากกว่าความสัมพันธ์ทางคานเศรษฐกิจ นอกจากนี้ตำบลบางแพยังเป็นที่ตั้งของสหกรณ์การเกษตรประจำตำบลบางแพอีกด้วย จึงเป็นการสะดวกที่จะวิเคราะห์ทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ชาวนามีต่อพ่อค้าคนกลางเปรียบเทียบกับสหกรณ์ในคราวเดียวกัน อีกประการหนึ่ง การที่ตำบลบางแพมีการติดต่อกันโดยสะดวกทั้ง 11 หมู่บ้าน และยังติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ได้อีกด้วย การถ่ายเททางความเจริญ ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนจึงมีมาก ทำให้ลักษณะของประชากรคล้ายคลึงกัน การที่ได้คัดเลือกประชากรโดยสุ่มตัวอย่างจำนวน 10 % จาก 1,431 ครัวเรือนของตำบลบางแพจึงสามารถจะไขผลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างนี้ นำไปสรุปใช้กับประชากรในตำบลอื่น ๆ ของอำเภอ-บางแพได้ เช่นกันด้วย

ชาวนานในตำบลบางแพนั้น มีสภาพความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวนาในชนบทไทยทั่ว ๆ ไป คือมีความเป็นอยู่อย่างสงบ รักสันโดษ แม้จะอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ และการคมนาคมสะดวก แต่ก็เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่นิยมความฟุ้งเฟ้อแต่อย่างใด มักนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันเป็นกลุ่ม ๆ บริเวณริมคลองหรือใกล้ทางเดิน บริเวณแต่ละบ้านจึงไม่กว้างขวางนัก อาจมีพืชผักหรือผลไม้ปลูกไว้กินบ้าง แต่ในลานบ้านเกือบทุกบ้านมักจะมีคอกหมูและเล้าไก่ ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ทำรายได้ให้แก่ชาวนาไม่น้อยทีเดียว ครัวบ้านมักจะปลูกเป็นไม้ชั้นเดียวมีไต้จุดสูง นอกจากผู้มีอันจะกินบางคนรอบครัว จึงจะปลูกเป็นบ้านไม้สองชั้น ชาวนาตำบลบางแพยังทำนาโดยใช้แรงคนและแรงงานสัตว์เป็นส่วนใหญ่ แต่แรงคนนั้นมิได้นำจากในครอบครัวทั้งหมด เนื่องจากจำนวนสมาชิกในแต่ละครอบครัวที่ทำนาจริง ๆ นั้นมีน้อย ต้องอาศัยแรงงานที่จ้างเป็นรายวันเป็นส่วนมาก เพราะประเพณีการลงแขกในปัจจุบันไม่มีแล้ว ส่วนแรงงานสัตว์นั้น ชาวนาในตำบลบางแพนิยมใช้วัวไถนาแทนควายที่นาในตำบลนี้มักจะไม้อยู่ติดกันเป็นผืนเดียว สำหรับผู้ที่ทำนามากนอกจากจะมีนาเป็นของตนเองแล้ว บางครั้งก็จะเช่าที่ผู้อื่นมาทำอีกด้วย ที่นาจึงเว้นสลับกันตามกรรมสิทธิ์ของเจ้าของนา การแบ่งมรดกที่นาก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ขนาดของนาถูกขอยลงไป การใช้เครื่องทุ่นแรง เช่นรถแทร็คเตอร์จึง

ไม่นิยมกันในบางท้องถิ่น เนื่องจากไม่คุ้มกับค่าเช่า นอกจากจะทำงานกันเป็นอาชีพหลักแล้ว เกษตรกรยังนิยมปลูกถั่วเขียวซึ่งเป็นพืชที่ค่อนข้างทนแล้งเป็นพืชฤดูที่สองอีกด้วย แม้จะเริ่มกันมาไม่นานนัก แต่เมื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดโครงการทดลองการปลูกถั่วเขียวหลังฤดูเก็บเกี่ยว ก็ได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรเป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นพืชที่ขายได้ราคาดี แม้ว่าต้นทุนจะสูงก็ตาม นอกจากถั่วเขียวแล้ว ก็ยังมีการปลูกถั่วเขียวและข้าวโพดด้วย ส่วนสัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน คือ หมูและไก่ นั้น ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรในระดับสูง ในบางครอบครัวรายได้จากการขายหมูจะสูงกว่าการขาย และรายได้นี้ก็ยังได้อาศัยใช้เป็นเงินทุนในการทำนา ตลอดจนช่วยค่าครองชีพของชาวนาด้วย สภาพความเป็นอยู่และลักษณะเศรษฐกิจของชาวนาบางแห่งยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ซึ่งกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ ว่า " ไม่มีคนมั่งมีอย่างเหลือล้น หรือมีคนยากจนถึงคนแค่น..... คนในหมู่บ้านจึงมีฐานะไม่ค่อยต่างกันมากนัก..... สิ่งอะไรซึ่งต้องการความจำเป็นก็ทำเอง ปลูกเอาและไว้ใช้เองเป็นส่วนใหญ่ ถ้าขาดแคลนสิ่งใด ซึ่งทำเองปลูกเองไม่ได้จึงจะซื้อหรือขาย " ¹

ลักษณะครัวเรือนเกษตรกรของเกษตรกร

เกษตรกรในตำบลบางแพ มีขนาดครอบครัวอยู่ในขนาดกลาง ซึ่งมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 5 คนต่อ 1 ครอบครัว คิดเป็นจำนวนถึง 48.9 % ครอบครัวที่มีขนาดเล็กที่สุดจะมีสมาชิกจำนวน 2 คน และครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะมีสมาชิก 10 คน คิดเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 30.4 และ 20.7 ตามลำดับ หัวหน้าครอบครัวส่วนมากเป็นชาย จากตัวอย่างประชากรที่คัดเลือกมานั้น พบว่ามีหัวหน้าครอบครัวเป็นชายถึง 93.7 % มีอายุโดยเฉลี่ย 52 ปี การศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ ป.4 คิดเป็นจำนวนถึง 83.7 % ที่ไม่ได้ศึกษาเลยมี 5.9 % นอกนั้นสูงกว่า ป.4 การศึกษาสูงสุดของกลุ่มเกษตรกรนี้คือ วิชาครู จากจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ย 5 คนในครอบครัวนั้น ที่ทำงานเกษตร

¹ เสรีียร โภเศษ ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, พ.ศ. 2510) หน้า

จริง ๆ โดยเฉลี่ยจะมีเพียงครอบครัวละ 3 คน แสดงว่าในตำบลนี้ค่อนข้างจะขาดแรงงานเกษตร
 กันมาก ส่วนหนึ่งของรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนจึงต้องเป็นค่าจ้างแรงงานเกษตรไป ปัญหาทั่ว ๆ ไป
 ที่เกษตรกรส่วนมากประสบคือ ความเสียหายของพืชผล จากจำนวนประชากร 135 ราย มีปัญหา
 ในเรื่องนี้ถึง 60.7 % หรือ 82 ราย ความเสียหายนี้เมื่อสอบถามถึงสาเหตุ ก็พบว่าเพราะแห้งแล้ง
 เสีย 34.8 % เสียหายเพราะพืชเป็นโรค 21.3 % ส่วนที่เหลือก็เสียหายด้วยเหตุอื่น ๆ เช่น
 นำทวมบาง แมลงหรือสัตว์ทำลายบาง ความแห้งแล้งที่เกษตรกรกล่าววาท่าความเสียหายให้กับพืชผล
 นั้น พิจารณาแล้วอาจชักกับข้อเท็จจริงที่ตำบลนี้มีคลองชลประทานถึง 4 คลอง และยังมีคลองธรรมชาติ
 หนองโดยทั่วไปด้วย แต่จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเหล่านี้ ปรากฏว่า การขุดคลองชลประทาน
 ทำให้หน้าที่เคยทวมเออทองนาแห้งไปหมด คลองส่งน้ำเข้าที่นาที่ยังมีไม่ทั่วถึง ผู้ใดประโยชน์จากคลอง
 ชลประทานจะมีเฉพาะผู้อยู่ในที่ลุ่มใกล้คลอง เช่น หมู่ที่ 4 และ 7 นอกนั้นต้องพึ่งธรรมชาติ คือ
 คอยฝน ถ้าปีใดฝนลา นาหวานหรือข้าวกล้าที่ปักดำไว้จะเสียหาย ต้องไถกลบและเริ่มต้นใหม่ ชาว
 ในนั้นก็จะขาดทุน ถ้าเกษตรกรฐานะไม่ค่อยอยู่แล้วก็จะเพิ่มภาวะที่เลวมากขึ้น การเสียหายเพราะพืช
 เป็นโรคในตำบลนี้ก็เห็นว่าไม่บ่อย ทั้งนี้เนื่องจากการที่หน้าค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรจึงนิยม
 ไขปุ๋ยธรรมชาติและไม่มีความรู้ในเรื่องการไชยฉีดพ่นทำลาย ในที่นาบางแห่งพืชผลจึงเสียหายเพราะ
 เป็นโรคเสียเกินครึ่ง นับว่าเป็นปัญหาที่ควรหาทางแก้ไขโดยเร็ว เพราะเกษตรกรมักถือเป็นเรื่อง
 สุกวิสัย ทำให้คิดผลน้อยกว่าที่ควรไปมาก ปัญหาในค้ำอื่น ๆ ของเกษตรกรในตำบลนี้ไม่มีมากนัก
 มีปัญหาในค้ำขาดเงินทุนเพียง 14.1 % ปัญหาในค้ำพ่อค้าคคโกงเอาเปรียบ 1.5 % นับว่าปัญหา
 ในตำบลนี้คือปัญหาในเรื่องการประกบอาชีพเท่านั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลนี้พึ่งวิทยุเป็นประจำ
 คิดเป็นจำนวน 80.7 % ในขณะที่อ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำเพียง 16.3 % และที่ไม่อ่านเลย
 53.3 % นอกนั้นอ่านบ้างนาน ๆ ครั้ง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุที่ว่า เกษตรกรมีฐานะดีพอที่จะมีวิทยุ
 ไว้ครอบครองเพื่อความบันเทิงและความรู้เรื่องบ้านเมือง (25.6 %) หรือเพื่อประโยชน์ในททุก ๆ
 ค้ำ รวมทั้งเรื่องการทำมาหากิน (59.3 %) ส่วนการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น เมื่อมีพื้นความรู้เพียง
 ป.4 และได้ใช้ความรู้ที่น้อยทุกวัน ความสนใจที่จะอ่านจึงน้อยกว่าการฟังด้วยวิทยุมาก ในค้ำ
 ความร่วมมือกันเพื่อพัฒนาหมู่บ้านนั้น เนื่องจากผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของตำบล มี
 ความสนใจและริเริ่มในการสร้างความเจริญให้แก่มุขานและตำบลมาก เกษตรกรในตำบลนี้จึง

รวมในการพัฒนามาก โดยรวมพัฒนาด้วยแรงงานถึง 60.7 % พัฒนาด้วยเงิน 9.6 % และรวมพัฒนาทั้งด้วยแรงงานและด้วยเงินถึง 16.3 % ส่วนการเข้ารับการอบรมวิธีปรับปรุงการทำงานนั้น เกษตรกรไม่ค่อยสนใจนัก ปรากฏว่าที่เคยเข้ารับการอบรมเพียง 30.4 % และนำมาปรับปรุงใช้เพียง 19.3 % เท่านั้น

ลักษณะการถือครองที่ดิน

จำนวนที่ดินในการถือครองของเกษตรกรในตำบลบางแพโดยเฉลี่ยมีคนละ 38 ไร่ จำนวนถือครองต่ำสุด 3 ไร่ สูงสุด 85 ไร่ เมื่อจัดประเภทของผู้ถือครอง ซึ่งในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามรายงานการวิจัยโครงการปลูกพืชหมุนเวียนของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ปลูกถั่วเขียวเป็นพืชเสริมในระหว่างที่มิได้ทำนา ที่ตำบลบางแพอยู่ก่อนแล้ว โดยแบ่งเป็นผู้ที่มีที่ดินระหว่างจำนวน 1 - 24 ไร่ จัดเป็นผู้มีที่ดินขนาดเล็ก ผู้มีที่ดินอยู่ระหว่างจำนวน 25 - 45 ไร่ จัดเป็นพวกที่มีที่ดินขนาดกลาง และผู้มีที่ดินเกินกว่า 45 ไร่ขึ้นไป คือพวกที่มีที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งการแบ่งที่ดินดังกล่าวมีสภาพเหมาะสมกับตำบลบางแพเป็นอย่างดี จากกลุ่มตัวอย่าง 135 ครัวเรือนนี้ พวกที่มีที่ดินขนาดกลาง มีถึง 37.8 % พวกที่มีที่ดินขนาดใหญ่มีจำนวนรองลงมา คือ 34.1 % และพวกที่มีที่ดินขนาดเล็กมีจำนวนน้อยที่สุด คือ 27.4 % จำนวนที่ดินถือครองนี้ ถ้าจะพิจารณาในลักษณะการถือครอง คือ สภาพการมีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินแล้ว จะแบ่งออกเป็นประเภทได้อีก 3 ประเภท คือ เป็นเจ้าของเองทั้งหมด เป็นเจ้าของบางส่วน (มีทั้งที่ของตนเองและเช่ามา) กับเช่าเช่ามาทั้งหมด การที่ท้องให้มีความสำคัญในเรื่องกรรมสิทธิ์ก็เนื่องจากว่า "การมีที่ดินเป็นของตนเองทำให้เกิดความรู้สึกถึงความมั่นคงและภูมิใจที่ตนเองมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น ประการที่สองก็ได้แก่ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่งทำประโยชน์อยู่นั้น จะเป็นหลักประกันความมั่นคงแก่เกษตรกรผู้นั้นที่สามารถจะผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงครอบครัวและมีที่ดินเพื่ออยู่อาศัย นอกจากนั้นเกษตรกรเองก็ยังมีความมั่นใจและใช้ความสามารถของตนที่จะหา

¹สมนึก ศรีปลั่ง, ความยากจนของเกษตรกรและแนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รวมมิตรไทย, 2519) : 49

รายได้จากการใช้ประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น ๆ อย่างเต็มที่ การเช่าที่ผู้อื่นทำกินนั้น นอกจากจะต้องเสียค่าเช่าซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขและความพอใจของผู้ให้เช่าแล้ว ความตั้งใจจะผลิตหรือทุนบำรุงที่ดินให้เต็มที่ก็จะมีค่าใช้จ่ายไม่ใช้ของตนเอง นอกจากนี้การเป็นเจ้าของที่ดินเองยังแสดงให้เห็นถึงฐานะและความมั่นคงของเกษตรกรอย่างอื่นอีกด้วย จากสถิติในการสำรวจการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร แยกเป็นรายภาค ในปี 2518 ของกองเศรษฐกิจการเกษตรนั้น ปรากฏว่า ในบรรดาที่ดินทั่วประเทศ จำนวน 116,164,575 ไร่ ที่เป็นของตัวเอง 97,158,038 ไร่ หรือ 83.63 % เป็นที่เช่า 13,677,695 ไร่ หรือ 11.77 % แต่ถาพิจารณาตามรายภาคแล้ว ภาคกลางจะมีการเช่าที่ดินมากที่สุด คือ 38.82 % ในขณะที่ภาคเหนือมีเพียง 14.24 % ภาคใต้ 3.13 % และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียง 2.74 % เท่านั้น ส่วนภาคตะวันออกและภาคตะวันตก มีจำนวนลดหลั่นจากภาคกลางตามลำดับ คือ 29.08 % และ 24.69 % (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ลักษณะของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมดแยกเป็นรายภาคพัฒนา ปี 2518

ภาค	ลักษณะของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด					
	ของตนเอง	ร้อยละ	เช่า	ร้อยละ	อื่น ๆ	ร้อยละ
เหนือ	18,825,781	79.05	3,391,175	14.24	1,599,472	6.72
ตะวันออกเฉียงเหนือ	46,754,747	92.65	1,382,969	2.74	2,327,284	4.61
กลาง	5,341,960	58.31	3,510,399	38.32	308,625	3.37
ตะวันออก	6,174,514	65.19	2,754,663	29.08	542,394	5.73
ตะวันตก	6,468,70	73.01	2,187,582	24.69	203,317	2.30
ใต้	13,587,566	94.42	450,907	3.13	352,250	2.45
รวมทั้งประเทศ	97,153,038	83.63	13,677,695	11.77	5,333,842	4.59

ที่มา : กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำหรับจังหวัดราชบุรีนั้น มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด 1,261,452 ไร่ เป็นที่ของตนเองเสีย 848,305 ไร่ หรือ 67.25 % เป็นที่เช่าเพียง 352,008 ไร่ หรือ 27.90 % นอกนั้นเป็นเพื่อน ๆ 4.85 % ซึ่งเป็นสถิติจากกองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น ปี 2518 เป็นต้น สถิติการถือครองที่ดินของทั้งประเทศและของจังหวัดราชบุรีนั้น การแบ่งคูจะมีลักษณะการถือครองปนกันอยู่ เนื่องจากในกรณีที่เขาเช่าเข้าอาจมีที่ดินเป็นของตนเองอยู่บ้างและเขาที่ดินเพิ่มเติมเป็นบางส่วนเท่านั้น ดังนั้นจำนวนที่ดินในของผู้เช่าและเจ้าของ จึงอาจซ้ำกันได้ ส่วนในการสำรวจการถือครองที่ดินในคำบบางพื้นที่ ได้แยกออกเป็น 3 ประเภท คือ ที่ดินที่ทำกินซึ่งตนเป็นเจ้าของทั้งหมดประเภทหนึ่ง การเช่าที่ดินมาทำกินเพิ่มจากที่มีอยู่เดิม เป็นลักษณะเข้ามาเป็นบางส่วนประเภทหนึ่ง กับอีกประเภทหนึ่งนั้น ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเลย จึงจัดอยู่ในประเภทที่ 3 คือ เข้ามาทั้งหมด เราอาจแยกการถือครองที่ดินของกลุ่มตัวอย่างในคำบบางแพออกได้ดังนี้ มีที่เป็นเจ้าของทั้งหมด 31.8 % ที่เข้ามาบางส่วน (มีที่ของตนเองอยู่แล้ว) 51.9 % และเข้ามาทั้งหมด 16.3 % จำแนกตามการถือครองได้ดังนี้ (ดูตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 อัตราส่วนร้อยละของลักษณะการถือครองที่ดินจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดินถือครอง	ลักษณะการถือครอง			รวมทุกขนาด
	เป็นเจ้าของทั้งหมด	เข้ามาเป็นบางส่วน	เข้ามาทั้งหมด	
ที่ดินขนาดเล็ก	12.6	9.6	5.9	28.1
ที่ดินขนาดกลาง	10.4	21.5	5.9	37.8
ที่ดินขนาดใหญ่	8.9	21.5	3.7	34.1
รวม	31.9	52.6	15.5	100

จากตารางนี้ จะเห็นว่าเกษตรกรในคำบบางพื้นที่ยังมีที่ทำกินมากก็ยิ่งขยายการผลิตออกไปมาก เพราะจากจำนวนผู้เช่าบางส่วน 52.6 % เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดกลางและใหญ่ถึง 43.0 % ส่วนการเข้ามาทั้งหมด ซึ่งมีเพียง 15.5 % เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดเล็กและกลางเป็นส่วนมาก การไร้ที่ดินจึงมุ่งถึงประโยชน์อย่างเต็มที่ ทำให้ผลผลิตที่เกษตรกรได้รับอยู่ในขั้นสูง

เกือบทุกครัวเรือน

สำหรับการเช่าที่ดิน อัตราค่าเช่ามีทั้งเป็นเงินและเป็นข้าว ที่เป็นเงินอัตราโดยเฉลี่ยคือ 100 บาทต่อปี ส่วนอัตราขั้นสูง คือไร่ละ 200 บาทต่อปี ถ้าคิดค่าเช่าเป็นข้าว อัตราโดยเฉลี่ยไร่ละ 10 ถึง ส่วนอัตราสูงสุดที่พบ คือ ไร่ละ 15 ถึง การให้เช่าที่นาโดยแบ่งผลผลิตในอัตราครึ่งต่อครึ่งนั้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างปรากฏว่า ในสมัยก่อนนิยมทำกันมาก แต่ในปัจจุบันเกือบไม่มีแล้ว และผู้เช่าในลักษณะนี้มักจะมีฐานะยากจนทำนาเพียงไว้กินไว้ใช้ จึงมิได้นำมารวมไว้ในกลุ่มเกษตรกรผู้ทำนาได้ผลผลิตมากพอจะเก็บส่วนหนึ่งไว้ขายด้วย ในการเช่าที่ดินนี้มีข้อที่น่าสังเกตว่าในการเช่าทั้งหมด 68.1 % มีการคิดค่าเช่าเป็นเงินเพียง 22.9 % แสดงว่าผู้ให้เช่าในตำบลนี้ได้คำนึงถึงข้อผูกมัดที่จะเป็นผลประโยชน์แก่ตนเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะจะเก็บค่าเช่าได้ทันทีที่เก็บเกี่ยว ในขณะที่การเก็บค่าเช่าเป็นเงินจะต้องรอกจนกว่าจะขายข้าวได้ บางครั้งถ้าข้าวไม่ไค้ผล ก็อาจมีการติดค้างค่าเช่าได้ นอกจากนี้การคิดค่าเช่าเป็นข้าวจะไม่มีภาระขาดทุน เพราะนอกจากราคาข้าวเมื่อคิดเทียบเป็นเงิน จะสูงกว่า 200 บาท ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุดของการคิดค่าเช่าเป็นเงินแล้ว ผู้ให้เช่ายังสามารถเก็บไวขายให้ไคร้ราคาสูงขึ้นอีกเมื่อข้าวราคาแพงได้ การเช่าที่ดินในตำบลนี้ส่วนมากมักจะเช่ามาจากญาติ คิดเป็นร้อยละ 65.58 ของผู้เช่าที่ดินทั้งหมด รองลงมาเป็นการเช่าจากเพื่อนบ้านคิดเป็นร้อยละ 25.50 และเช่าจากนายทุนร้อยละ 8.02 ส่วนการที่เกษตรกรให้เช่าที่ดินนั้น ส่วนมากเป็นการให้ญาติเช่า นอกนั้นก็เพื่อนบ้านจำนวนที่ดินที่ให้เช่าสูงสุดคือ 60 ไร่ต่ำสุดคือ 1 ไร่ อัตราค่าเช่าถ้าเป็นเงินสดไร่ละ 150 บาทต่อปี ถ้าเป็นข้าวอยู่ในอัตราไร่ละ 10 - 20 ถึง ต่อปี

การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์

เกษตรกรในตำบลบางแพทำนาเป็นอาชีพหลัก การเตรียมที่ดินในการทำนาเริ่มในราวเดือนเมษายน โดยใช้แรงงานสัตว์ คือ วัวร่วมกับเครื่องจักรคือรถแทรกเตอร์ ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ในการคราดไถกันมาก โดยใช้แทรกเตอร์ไถกลับพื้นนา แล้วจึงใช้แรงวัวภายหลังเมื่อดินอ่อนตัวลงแล้วการที่ไม่ใช้เครื่องจักรผ่อนแรงทั้งหมดนั้นมิใช่ว่าชาวนาจะไม่นิยม แต่เนื่องจากค่าเช่าที่นั่นคิดเป็นรายวันวันละประมาณ 30 บาท และที่นาของชาวนามักไม่ติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน การใช้เครื่องจักรจึงใช้เท่าที่จำเป็น เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้โดยเร็วเท่านั้น การทำนานิยมทำทั้งนาดำและนาหว่านปนกัน

นาคำมักจะทำในบริเวณที่น้ำอุดมสมบูรณ์ที่สุด และเป็นพื้นที่ที่ชาวนาจะเข้าไปดูแลพืชและโรคต่าง ๆ ที่คอยทำลายข้าวได้สะดวก เพราะชาวนาคำมักจะให้ผลดีมากกว่าชาวนาหวาน ทั้งยังให้ปริมาณข้าวมากกว่ากันในเนื้อที่เท่า ๆ กันด้วย จากการสอบถามจากผู้ทำนาปรากฏว่า ที่นา 1 ไร่ สำหรับนาคำจะให้ข้าว 35 - 40 ถัง ในขณะที่นาหวานจะให้ข้าวเพียง 30 ถัง เป็นอย่างสูงเท่านั้น ในตำบลนี้แม้จะไม่มีไครนิคมทำนาปีละ 2 ครั้ง ด้วยปัญหาขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง แต่เมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวนาเป็นจำนวนถึง 61.5 % ก็จะปลูกถั่วเขียวเป็นพืชฤดูที่ 2 เป็นการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวด้วย สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้น สัตว์ที่เลี้ยงประจำกันทุกบ้านได้แก่วัว ซึ่งใช้เป็นแรงงานในการทำนา จำนวนที่เลี้ยงกันมากที่สุดมีถึง 9 ตัว ซึ่งชาวนามักจะแบ่งขายเป็นรายได้เสียบ้าง ที่น้อยที่สุดคือ 1 ตัว แต่โดยเฉลี่ยแล้วชาวนามจะมีวัวเลี้ยงครัวเรือนละ 2 ตัว นอกจากวัวแล้ว เกษตรกรนิยมเลี้ยงหมูกันมากนับเป็นจำนวนถึง 63 % การเลี้ยงหมูนั้นนอกจากจะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรสูงกว่าการปลูกถั่วเขียวแล้ว บางครั้งยังทำรายได้ดีกว่าอาชีพหลักอีกด้วย ถ้าปีนั้นเกษตรกรผลิตข้าวได้น้อยกว่าปกติ นอกจากปลูกถั่วเขียวและเลี้ยงหมูแล้ว เกษตรกรในตำบลบางแพยังนิยมเลี้ยงไก่ไว้กินและขายเป็นรายได้อีกด้วย คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ถึง 68.1 % แม้อาชีพเลี้ยงไก่จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ไม่สูงเท่าอาชีพอื่น แต่ก็ยังเป็นรายได้ที่เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี จากตารางที่ 4 จะพบว่า

ตารางที่ 4 อัตราส่วนร้อยละของการประกอบอาชีพในลักษณะต่าง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	ทำนาอย่างเดียว	ทำนาปลูกถั่ว ปลูกถั่ว	ทำนาปลูกถั่ว เลี้ยงหมู	ทำนาปลูกถั่ว เลี้ยงหมูและไก่	ทำนา เลี้ยงหมู	รวม
ที่ดินขนาดเล็ก	3.70	5.18	2.96	8.88	7.42	28.14
ที่ดินขนาดกลาง	8.88	7.42	1.48	13.34	6.66	37.78
ที่ดินขนาดใหญ่	3.70	8.88	2.22	11.11	8.17	34.08
รวม	16.28	21.48	6.66	33.33	22.25	100

ในจำนวนประชากร 135 คน มีผู้ทำนาอย่างเดี่ยวเพียง 16.28 % เป็นผู้ที่ดินขนาดกลางมากที่สุด 8.88 % รองลงมาคือผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่และเล็ก 3.70 % เท่ากัน ที่นิยมมากที่สุดในตำบลนี้คือ การทำนา ปลูกข้าวเขียว เลี้ยงหมูและไก่ มีจำนวนถึง 33.33 % แบ่งออกเป็นผู้ที่มีดินขนาดกลาง 13.34 % ซึ่งเป็นจำนวนสูงสุด รองลงมาคือผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ 11.11 % และน้อยที่สุดคือผู้ที่มีที่ดินขนาดเล็ก 8.88 % แสดงว่าการทำนาในที่ดินขนาดกลางนั้น เกษตรกรมีเวลาดำรงจากการดูแลที่นาและผลิตผลในนามากพอที่จะทำอาชีพเสริมได้หลายอย่าง ในขณะที่ผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ขาดแคลนแรงงาน ด้วยที่นาขนาดใหญ่ต้องใช้แรงงานและเวลามากเกินไปหรือมิฉะนั้นชาวอาจให้รายได้ที่เงินไม่ทองจนชาวขายทำอาชีพเสริม จำนวนผู้ทำอาชีพเสริมจึงน้อยกว่าผู้ที่มีดินขนาดกลาง ส่วนผู้ที่มีที่ดินขนาดเล็กอาจมีทุนน้อย จึงไม่ค่อยมีโอกาสประกอบอาชีพเสริม เช่นการปลูกข้าวเขียวหรือเลี้ยงหมู ซึ่งต้องใช้เงินทุนมาก ส่วนการปลูกข้าวเขียวและทำนามีจำนวนน้อยกว่าการทำนาและเลี้ยงหมู คือมีจำนวน 21.48 % แบ่งเป็นผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ 8.88 % ขนาดกลาง 7.42 % และขนาดเล็ก 5.18 % ในขณะที่การทำนาและเลี้ยงหมูมี 22.25 % คือที่ดินขนาดใหญ่ 8.17 % ขนาดกลาง 6.66 % และขนาดเล็ก 7.42 % สำหรับการทำนา ปลูกข้าวเขียวและเลี้ยงหมูกลับเป็นสิ่งที่เกษตรกรนิยมน้อยที่สุดมี 6.66 % เท่านั้น แบ่งเป็นผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ 2.22 % ที่ดินขนาดกลาง 1.48 % และที่ดินขนาดเล็กมีจำนวนมากที่สุดคือ 2.96 %

ผลิตผลและการจำแนกผลิต

ผลิตผลที่เกษตรกรได้จากการทำนาและปลูกข้าวเขียว จำแนกออกได้เป็นหลายประเภท มีทั้งการเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน (เฉพาะข้าว) การเก็บไว้ทำพันธุ์ การชำระค่าเช่าที่ดิน (เฉพาะข้าวเช่นกัน) และการจำหน่ายหรือเก็บไว้รอจำหน่ายจนกว่าจะไคราคาสูง จำนวนชาวที่ผลิตได้มากที่สุดในตำบลนี้คือ 22 ครัวเรือน ที่ต่ำสุดคือ 3 ครัวเรือน จำนวนข้าวเขียวที่ผลิตได้มากที่สุดคือ 95 ถัง น้อยที่สุดจำนวน 4 ถัง ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบจำนวนผลิตผลกับขนาดที่ดินถือครองก็จะเป็นดังนี้ (ดูตารางที่ 5 และ 6 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 5 อัตราส่วนร้อยละของจำนวนผลผลิต (ข้าว) จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	จำนวนข้าวที่ผลิตได้				รวม
	1 - 8 ไร่	9 - 12 ไร่	13-18 ไร่	19-24 ไร่	
ที่ดินขนาดเล็ก	27.41	-	.74	-	28.15
ที่ดินขนาดกลาง	19.26	.74	17.78	-	37.78
ที่ดินขนาดใหญ่	7.40	-	19.26	7.41	34.07
รวม	54.07	.74	37.78	7.41	100

ตารางที่ 6 อัตราส่วนร้อยละของจำนวนผลผลิต (ถั่วเขียว) จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	จำนวนถั่วเขียวที่ผลิตได้				รวม
	1 - 25 ไร่	26 - 50 ไร่	51 - 75 ไร่	75 - 100 ไร่	
ที่ดินขนาดเล็ก	20.48	3.61	1.21	1.21	26.51
ที่ดินขนาดกลาง	15.66	10.85	4.82	3.61	34.94
ที่ดินขนาดใหญ่	19.28	12.05	3.61	3.61	38.55
รวม	55.42	26.51	9.64	8.43	100

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า ยังมีที่ทำกินขนาดใหญ่เท่าใด ก็จะได้ผลผลิตคือข้าวสูงขึ้นเท่านั้น ที่ดินขนาดเล็กมีผลผลิตสูงเกิน 8 ไร่เพียง .74 % ในขณะที่ที่ดินขนาดใหญ่จะมีผลผลิตอยู่ในขนาดกลาง คือสูงกว่า 8 ไร่ถึง 19.26 % และมีที่เกิน 18 ไร่ขึ้นไป 7.41 % แต่มีผลผลิตที่ต่ำกว่าเพียง 7.41 % เท่านั้น ในขณะที่ที่ดินขนาดกลางจะให้ผลผลิตโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง คือเกิน 8 ไร่ขึ้นไป แต่ไม่สูงกว่า 18 ไร่ 17.78 % และผลผลิตในขนาด

1 - 8 เกวียน 19.26 % แต่ไม่มีการผลิตได้เกิน 18 เกวียน เช่นเดียวกับผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็ก ซึ่งมีผลผลิตทั้งหมดในระดับต่ำกว่า 8 เกวียน เป็นจำนวน 27.41 % มีที่สูงกว่า 8 เกวียน แต่ไม่ เกิน 18 เกวียน .74 % ส่วนการจำแนกผลผลิตนั้น เกษตรกรได้เก็บข้าวไว้บริโภคอย่างสูงสุด 3 เกวียน และต่ำสุดครึ่งเกวียน โดยมีอัตราเฉลี่ยในการเก็บไว้บริโภค 1 เกวียน ส่วนการเก็บไว้ทำ พันธุ์มีอัตราสูงสุด 3 เกวียน ต่ำสุดครึ่งเกวียน ซึ่งถ้าอัตราต่ำสุดนี้ไม่พอกับความต้องการ ชาวนา ก็ ต้องมีรายจ่ายในการซื้อพันธุ์ข้าวเพิ่มขึ้น ส่วนอัตราโดยเฉลี่ยของการเก็บไว้ทำพันธุ์คือ 1 เกวียน สำหรับค่าเช่าหรือค่างานนั้นเสียกันในอัตราสูงสุด 6 เกวียน ต่ำสุดครึ่งเกวียน และอัตราเฉลี่ย 1.5 เกวียน เมื่อจำแนกผลผลิตได้เช่นนี้ ชาวนาจะเหลือข้าวไว้ขายเท่าใด ถ้าพิจารณาจากตัวเลข ที่ได้ออกมาจะพบว่า อัตราการขายที่สูงที่สุดคือ 17 เกวียน ต่ำสุดคือ 2 เกวียน ซึ่งเป็นอัตราโดย เฉลี่ยควย ถ้าไม่พิจารณาถึงอาชีพเสริมเช่นการปลูกถั่วเขียวประกอบแล้ว รายได้ของชาวนาจะจัด อยู่ในระดับต่ำ เพราะอัตราขายข้าวโดยเฉลี่ยเกวียนละ 2,000.00 บาท ในขณะที่ค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือนเป็นเงินไม่น้อยกว่า 5,000.00 บาท

จากตารางที่ 6 จำนวนถั่วเขียวที่ผลิตได้มากที่สุดคือ 95 ถัง น้อยที่สุด 4 ถัง ถ้าจะ พิจารณาจากจำนวนที่ดินถือครองจะเห็นว่า ที่ดินขนาดเล็กผลิตถั่วเขียวได้ในอัตราต่ำกว่าผู้ถือครอง ที่ดินขนาดอื่น เช่นเดียวกับข้าวเหมือนกันคือในระดับ 51 - 75 และ 76 - 100 ถัง จะมีอย่างละ 1.21 % เท่านั้น มากที่สุดคือผลผลิตน้อยกว่า 25 ถัง มี 20.48 % จากจำนวนทั้งหมด 26.51 % ผลผลิตในระดับกลางคือเกิน 25 ถัง แต่ไม่สูงกว่า 60 ถัง มีเพียง 3.61 % ส่วนที่ดินขนาดกลาง และใหญ่ จะผลผลิตในอัตราที่ไล่เดียวกัน เช่นผลผลิตที่เกิน 75 ถังขึ้นไปมี 3.61 % เท่ากัน ในระดับ กว่า 25 ถัง มีจำนวน 15.66 % สำหรับที่ดินขนาดกลาง และ 19.28 % สำหรับที่ดินขนาดใหญ่ ในระดับ 26 - 50 ถัง มี 10.85 % และ 12.05 % ตามลำดับ และผลผลิตในระดับ 51 - 75 ถัง มี 3.61 % และ 4.82 % ตามลำดับเช่นกัน สำหรับการขายผลผลิตนั้น อัตราสูงสุด 90 ถัง ต่ำสุด 2 ถัง อัตราเฉลี่ย 19 ถัง การที่ปริมาณการขายต่ำสุดและการผลิตต่ำสุดต่างกันอยู่เพียง 2 ถัง ก็เนื่องจากเหตุที่ว่า การเก็บถั่วเขียวไว้ทำพันธุ์ไม่ค่อยนิยมกันนัก เพราะถั่วเขียวมักจะขาย ได้ราคาดี ถึงละ 100.00 บาท เป็นอย่างต่ำ ถ้าในขณะที่ถั่วเขียวขึ้นราคาแล้วอาจขายได้ถึงถึง ละ 200.00 บาท ราคาจึงเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรขายผลผลิต บางครั้งจะขายทั้งหมดเท่าที่ผลิตได้

เมื่อถึงหน้าจะเพาะปลูกจึงจะซื้อพันธุ์มาใหม่ ดังนั้นปริมาณของการเก็บถั่วเขียวไว้ทำพันธุ์จึงไม่มาสนใจเท่ากับข้าว ซึ่งแม้ว่าข้าวจะผลิตได้มากน้อยเท่าใด ก็จะมีเก็บส่วนหนึ่งไว้ทำพันธุ์เสมอ นอกจากบางครอบครัวที่ขาดแคลนจริง ๆ จึงจะขายข้าวทั้งหมดแล้วซื้อข้าวกินและทำพันธุ์

รายได้และรายจ่าย

รายได้และรายจ่ายตลอดจนรายได้สุทธิของ เกษตรกรในตำบลบางแพ้นั้น อาจแสดงให้เห็นด้วยตารางดังนี้

ตารางที่ 7 อัตราส่วนร้อยละของรายได้จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	13.4	13.3	1.4	0.0
ที่ดินขนาดกลาง	7.9	23.9	4.6	1.4
ที่ดินขนาดใหญ่	2.3	16.9	9.6	5.3
รวม	23.6	54.1	15.6	6.7

ตารางที่ 8 อัตราส่วนร้อยละของรายจ่ายจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	12.3	13.9	1.4	-
ที่ดินขนาดกลาง	7.9	25.3	4.6	-
ที่ดินขนาดใหญ่	1.4	27.8	4.9	-
รวม	22.1	67.0	10.9	-

ตารางที่ 9 อัตราส่วนร้อยละของรายได้สุทธิจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	27.4	0.7	0.0	0.0
ที่ดินขนาดกลาง	34.2	2.9	0.0	0.7
ที่ดินขนาดใหญ่	24.1	8.5	1.5	0.0
รวม	85.7	12.1	1.5	0.7

รายได้ของเกษตรกรในตำบลนี้มีหลายทาง นอกจากรายได้จากอาชีพหลักคือ การขายข้าว อาชีพเสริมคือการปลูกถั่วเขียว การเลี้ยงหมูและการเลี้ยงไก่แล้ว เกษตรกรยังมีรายได้อื่น ๆ อีก เช่น รายได้จาก การรับจ้าง รายได้จาก การค้า รายได้จาก ค่าเช่าที่ รายได้จาก ลูกหลานหรือญาติที่ไปประกอบอาชีพในแหล่งอื่นส่งมาให้ เป็นต้น รายได้เหล่านี้ (ไม่มียาได้จาก การรับจ้าง) ได้จัดไว้ในประเภทรายได้อื่น ๆ ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่คอยจุนเจือเมื่อรายได้หลักไม่พอกับรายจ่ายที่นับว่าค่อนข้างสูงสำหรับทุก ๆ ครัวเรือน สำหรับรายได้หลักนั้น ได้แบ่งออกเป็นประเภทดังนี้คือ รายได้จากพืช รายได้จากสัตว์ รายได้จาก การรับจ้าง และรายได้อื่น ๆ โดยทั่วไปแล้ว รายได้จากพืชนับว่าสูงสุดคือ คิดเฉลี่ยได้ 15,000.00 บาท หรือคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ร้อยละ 62.50 ของรายได้ทั้งหมด รายได้จากสัตว์เป็นรายได้อันดับรองลงมาคือ 4,500.00 บาท โดยเฉลี่ยหรือร้อยละ 18.75 ส่วนรายได้จากการรับจ้างนั้นต่ำกว่ารายได้อื่นซึ่งได้รวมรายได้หลายชนิดไว้ด้วยกันดังกล่าวแล้ว และรายได้นั้น ๆ บางครั้งก็เป็นรายได้ประจำจึงทำให้เป็นอัตราที่สูงกว่าการรับจ้าง ซึ่งทำเป็นครั้งคราวเท่านั้น ถ้าเราจะพิจารณาในเรื่องรายได้กับจำนวนที่ดินถือครอง เรา จะแยกออกได้เป็น 2 ชนิด คือ การพิจารณาในอัตราส่วนร้อยละของรายได้ประเภทต่าง ๆ กับเปรียบเทียบรายได้ประเภทต่าง ๆ เพื่อดูอัตราสูงสุดและอัตราเฉลี่ยดังตารางที่ 10 และ 11 ดังนี้ (ดูตารางที่ 10 และ 11 ในหน้าต่อไป)

ตารางที่ 10 อัตราส่วนร้อยละของรายได้ประเภทต่าง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายได้จากพืช	รายได้จากสัตว์	รายได้จากการรับจ้าง	รายได้อื่น ๆ
ที่ดินขนาดเล็ก	46.82	22.38	15.48	15.31
ที่ดินขนาดกลาง	39.90	45.24	3.48	11.36
ที่ดินขนาดใหญ่	50.33	37.23	2.3	10.13

ตารางที่ 11 รายได้ในอัตราสูงสุดและอัตราเฉลี่ยจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายได้จากพืช		รายได้จากพืชและสัตว์		รายได้จากการรับจ้าง		รายได้อื่น ๆ	
	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย
ที่ดินขนาดเล็ก	17600	6700	20500	9000	8000	3600	12500	4700
ที่ดินขนาดกลาง	21500	11700	30300	18900	8000	2100	24000	3800
ที่ดินขนาดใหญ่	55000	20600	49600	23700	8400	3300	20000	5800

เราจะพบว่า ในที่ดินขนาดใหญ่รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากการเกษตรกรรม คือเป็นรายได้จากพืช 50.33 % หรือจากพืชและสัตว์เฉลี่ย 37.23 % เหลือเป็นรายได้อื่น ๆ 10.13 % และรายได้จากการรับจ้างเพียง 2.30 % ถ้าแยกให้ละเอียดออกไปเป็นประเภทรายได้สูงสุดจะมาจากพืช คือมีรายได้โดยเฉลี่ย 20,600.00 บาท รายได้สูงสุด 55,000.00 บาท รายได้จากพืชและสัตว์อยู่ในลำดับรองลงมา แต่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับที่สูงกว่าคือ 23,700.00 บาท รายได้สูงสุด 49,600.00 บาท รายได้จากการรับจ้างของที่ดินรายใหญ่อยู่ในระดับต่ำสุด คือเฉลี่ยได้เพียง 3,300.00 บาท สูงสุดคือ 8,400.00 บาท รายได้อื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลางคือ อัตราส่วนเฉลี่ย 5,800.00 บาท แต่อัตราสูงสุดเป็นตัวเลขน่าสนใจคือ 20,000.00 บาท จากตัวเลขเหล่านี้จะเห็น

ได้ว่า ผู้ที่คืนรายใหญ่จะสนใจกับการทำนามากกว่าอาชีพผสม โดยเฉพาะผู้ที่คืนรายใหญ่ก็มีฐานะดี จึงสามารถดูแลพืชผลและทนบำรุงที่นาได้เต็มที่และทั่วถึง ผลผลิตที่ได้จึงสูง รายได้จากการขายพืชผลจึงสูงตามไปด้วย การเลี้ยงสัตว์ผสมกับการทำนาก็นิยมกันไม่น้อย แต่ที่รายได้ไม่สูงเท่าการทำนาอย่างเดียวนั้น เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์นั้นสูง ชาวนาจึงไม่ค่อยนิยมเลี้ยงสัตว์กัน เป็นลำดับถัดมาได้ผลดี ส่วนรายได้อื่น ๆ ที่สูงถึง 20,000.00 บาท อาจจะถูกเหตุนั้นว่า ผู้ที่คืนรายใหญ่ก็จะมีอาชีพอื่นด้วย เช่น ใหญ่เงิน มีร้านค้าหรือมีรายได้จากการให้เช่าที่นาเป็นตน รายได้นั้นจึงเป็นรายได้ที่เพิ่มพูนรายได้จากการเกษตรไม่น้อย สำหรับที่คืนขนาดกลางรายได้สูงสุดคือรายได้จากพืชและสัตว์รวมกันคิดเป็น 45.24 % มีอัตราเฉลี่ย 18,900.00 บาท รายได้สูงสุดเป็น 38,300.00 บาท รายได้รองลงมาคือรายได้จากพืช 39.90 % เฉลี่ยได้ 11,700.00 บาท อัตราสูงสุด 21,500.00 บาท ส่วนรายได้อื่น ๆ นั้นคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 11.36 อัตราเฉลี่ย 4,900.00 บาท แต่รายได้ในอัตราสูงสุดนั้นสูงกว่ารายได้จากพืชเสียอีกคือ 24,000.00 บาท ส่วนรายได้จากการรับจ้างมี 3.48 % เฉลี่ยได้เพียง 2,100.00 บาท และสูงสุดเพียง 8,000.00 บาท ผู้ที่คืนปานกลางมักจะมีเวลาว่างมากพอที่จะสนใจในการเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาชีพเสริมได้ และนิยมทำกันถึง 27 ครัวเรือน จาก 51 ครัวเรือน รายได้ในประเภทนี้จึงสูงกว่าการทำนาอย่างเดียวนั้น ส่วนรายได้อื่น ๆ มีอัตราเฉลี่ย 3,800.00 บาท อัตราสูงสุด 24,000.00 บาท จำนวนสูงสุดในการเทียบกับที่คืนขนาดอื่น ๆ คิดเทียบสัดส่วนได้ 11.36 % การที่รายได้อื่น ๆ อยู่ในระดับสูงนั้น เหตุผลคล้ายกับผู้คืนขนาดใหญ่ คือมักจะมีอาชีพอื่นประกอบ ส่วนการรับจ้างนอกจากจะมีระดับค่าแล้ว จำนวนผู้รับรายได้จากการรับจ้างยังมีน้อยอีกด้วย ในขณะที่ที่คืนขนาดใหญ่มี 8 ราย ที่คืนขนาดกลางก็มีเพียง 14 รายเท่านั้น รายได้สำหรับเกษตรกรในที่คืนขนาดเล็กจะคล้ายกับผู้คืนขนาดใหญ่คือรายได้จากพืชสูงสุดคิดเทียบสัดส่วนได้ 46.82 % มีรายได้เฉลี่ย 6,700.00 บาท รายได้สูงสุด 17,600.00 บาท แต่ถ้าวัดเทียบกับรายได้จากพืชและสัตว์ที่อยู่ในสัดส่วนที่รองลงมา ก็มีรายได้เพียง 22.38 % ของรายได้ทั้งหมด แต่มีอัตราเฉลี่ยถึง 9,000.00 บาท และอัตราสูงสุด 20,500.00 บาท ทั้งนี้เพราะผู้ทำนาและเลี้ยงสัตว์มีจำนวนน้อยเพียง 10 ครัวเรือน จากทั้งหมด 38 ครัวเรือน พวกนี้จะต้องมีฐานะดีพอสมควรและมีรายได้จากพืชที่ด้วย รายได้โดยเฉลี่ยจึงสูงกว่าการปลูกพืชอย่างเดียว รายได้จากการรับจ้างสำหรับที่คืนขนาดเล็กอยู่ในอันดับ 3 คือ 15.48 % เฉลี่ยราว

3,600.00 บาท สูงสุดคือ 8,000.00 บาท ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีที่ดินน้อยจะมีเวลาว่างมาก และ
 ความสะดวกจำเป็นในครอบครัวในการครองชีพที่จะต้องรับจ้าง เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้เพียงพอกับ
 การที่ได้ผลผลิตจากที่น้อย หรือให้มีรายได้พอเพียงสำหรับค่าเช่านา เพราะผู้มีที่ดินขนาดเล็กมัก
 จะเช่านาทำเป็นส่วนมาก ส่วนรายได้อื่น ๆ มี 15.31 % ซึ่งนับว่าไม่น้อย โดยเฉพาะรายได้สูงสุด
 ถึง 12,500.00 บาท รายได้เฉลี่ย 4,700.00 บาท แต่จำนวนเกษตรกรที่มีรายได้อื่น ๆ ก็มีไม่
 มากนัก จาก 38 ครัวเรือน จะมีรายได้ในข้อนี้ 11 ครัวเรือนเท่านั้น

รายจ่าย

สำหรับรายจ่ายของเกษตรกรในตำบลบางแพ ได้จำแนกออกตามลักษณะของการประกอบ
 อาชีพ และรายจ่ายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ รายจ่ายในการประกอบอาชีพแบ่งเป็นค่าจ้างในการเกษตร
 ได้แก่ค่าเช่าเครื่องมือทุนแรงต่าง ๆ เช่น รถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำและค่าจ้างแรงงาน ซึ่งมีหลาย
 ชั้นตลบ เริ่มตั้งแต่การปักดำหรือการหว่าน การทำลายวัชพืช การฉีดยาฆ่าโรคต่าง ๆ ของข้าว การ
 ใส่มูล การเก็บเกี่ยวและการขนข้าวเปลือกเก็บเข้ายุ้งฉาง เป็นต้น นอกจากค่าเช่าเครื่องจักรและ
 ค่าแรงงานแล้ว รายจ่ายในการประกอบอาชีพยังมีค่าเมล็ดพันธุ์ สำหรับผู้ไม่มีพันธุ์ข้าวเก็บไว้ ค่าปุ๋ย
 ค่ายาปราบศัตรูพืชและค่าอาหารสัตว์สำหรับรายจ่ายในครอบครัวนั้น รวมทั้งแต่ค่าใช้จ่ายประจำวัน
 ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าอาหาร เป็นต้น ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ ก็ได้แก่
 ค่าเช่าที่ดิน ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันต่าง ๆ ค่าซื้อที่ดิน ค่าก่อสร้างหรือค่าซื้อสัตว์ในการใช้งาน ซึ่งค่า
 ใช้จ่ายเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายที่มีเป็นครั้งคราวเท่านั้น เกษตรกรมักไม่ค่อยตระหนักว่าในปีหนึ่ง ๆ นั้น
 คนมีค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพและดำรงชีพเท่าใด เนื่องจากค่าใช้จ่ายในเรื่องการเกษตรเป็น
 เรื่องจุกจิก เพื่อสอบถามถึงรายละเอียด เกษตรกรบางคนเพิ่งจะรู้ว่ารายจ่ายของตนสูงกว่ารายได้
 แต่เนื่องจากตนมักจะถูกเงินก้อนมาทำนาเมื่อถึงหน้าเพาะปลูก และใช้คืนเมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลแล้ว
 เกษตรกรจึงไม่ค่อยรู้ตัวว่าค่าใช้จ่ายของตนนั้นสูงเพียงใด บางรายแม้จะทราบก็ต้องทำต่อไป
 เนื่องจากการทำนาเป็นอาชีพที่ตนถนัดและมีความชำนาญ แม้จะขาดทุนบ้างก็ยังมิเอาอาหารหลักคือข้าว
 ไว้กินเสมอ

ถ้าจะเปรียบเทียบสัดส่วนของรายจ่ายทั้ง 3 ชนิดคือ รายจ่ายในการประกอบอาชีพ
 รายจ่ายในการครองชีพและรายจ่ายอื่น ๆ แล้วจะพบว่า รายจ่ายในการครองชีพ ซึ่งมีอัตราส่วน

เฉลี่ย 11,600.00 บาท เป็นรายจ่ายที่มีปริมาณสูงสุดคือ 70.90 % รองลงมาคือรายจ่ายในการประกอบอาชีพ 27.51 % มีอัตราส่วนเฉลี่ย 4,500.00 บาท ที่ต่ำสุดคือรายจ่ายอื่น ๆ เพียง 1.59 % มีอัตราส่วนเฉลี่ย 260.00 บาท การเปรียบเทียบนี้เป็นการเปรียบเทียบรวม แต่อาจจะแยกพิจารณาตามขนาดที่ดินถือครองแล้วจะเป็นดังนี้ (ดูตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 อัตราส่วนร้อยละของรายจ่ายประเภทต่าง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายจ่ายในการประกอบอาชีพ	รายจ่ายในการครองชีพ	รายจ่ายอื่น ๆ
ที่ดินขนาดเล็ก	20.87	77.08	2.04
ที่ดินขนาดกลาง	27.42	71.27	1.31
ที่ดินขนาดใหญ่	28.93	69.37	1.70

จากตารางนี้เราจะพบว่าค่าใช้จ่ายในการครองชีพ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดนั้น ผู้มีที่ดินขนาดเล็กมีเปอร์เซ็นต์สูงที่สุดถึง 77.08 ผู้มีที่ดินขนาดกลางอยู่ในอันดับรองลงมาคือ 71.27 % และผู้มีที่ดินขนาดใหญ่อยู่ในอันดับต่ำสุดคือ 69.37 % แสดงว่าค่าใช้จ่ายนี้มีธรรมชาติที่ผันผวนกับขนาดที่ดินถือครอง สำหรับผู้มีที่ดินขนาดเล็กนั้น รายจ่ายในเรื่องนี้จะมีปริมาณถึง 3 ใน 4 ของรายจ่ายทั้งหมด รายจ่ายบางส่วนเป็นค่าเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งชาวนาในที่ดินขนาดเล็กจำเป็นต้องซื้อมา เนื่องจากมีที่ดินน้อยผลิตผลนอกเหนือจากข้าวจึงน้อยตามไปด้วย นอกจากนี้ชาวนาบางรายยังต้องซื้อข้าวมาบริโภค เนื่องจากความจำเป็นในเรื่องการเงิน ไค้บังคับให้ขายผลิตผลทั้งหมดเพื่อเอาเงินไปชำระค่าเช่าที่นา และหนี้เงินกู้ ซึ่งมักจะถูกเร่รัดเมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว อีกประการหนึ่งการศึกษาของบุตรหลานก็เป็นรายจ่ายที่สูงไม่น้อย เนื่องจากเกษตรกรรมไม่บุตรหลานเอาเรียนสูง ๆ มีอยู่หลายรายที่พบว่า บุตรหลานกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ในวิทยาลัยครู หรือในระดับอาชีวศึกษา จึงทำให้รายจ่ายในการครองชีพสูงขึ้นอีก และก็เป็นสาเหตุเดียวกันสำหรับที่ดินขนาดกลางและใหญ่ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการครองชีพประมาณ 3 ใน 4 ของรายจ่ายทั้งหมดเช่นกัน รายจ่ายที่อยู่ในอันดับรองลงมาคือ รายจ่ายในการ

ประกอบอาชีพ ซึ่งต่ำกว่ารายจ่ายประเภทแรกถึง 3 เท่า ที่สูงที่สุดได้แก่ที่ดินรายใหญ่ มีอัตราสูงสุด 28.93 % ที่ดินขนาดกลางอยู่ในอันดับที่ 2 27.42 % และที่ดินขนาดเล็กต่ำที่สุด 20.87 % แสดงว่ายิ่งที่ดินมีขนาดใหญ่ขึ้นเท่าใด ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เช่น เสียค่าจ้างทั้งแรงงาน เครื่องทุนแรง ตลอดจนอุปกรณ์ในการทำงานสูงขึ้นเท่านั้น สำหรับที่ดินขนาดเล็กเกษตรกรสามารถใช้แรงงานของตนเองและบุคคลในครอบครัวทำงานได้ทั่วถึง โดยอาจจะไม่ต้องเสียค่าแรงงานและเครื่องจักรทุนแรงเลย ส่วนการใส่ปุ๋ยและยาฆ่าศัตรูพืชก็เป็นรายจ่ายที่ไม่สูงนัก ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ ที่สูงที่สุดคือที่ดินขนาดเล็ก 2.04 % รองลงมาคือที่ดินขนาดใหญ่ 1.70 % และที่ดินขนาดกลางอยู่ในระดับต่ำสุด 1.31 % แสดงว่าเกษตรกรในตำบลนี้มีแต่รายจ่ายหลัก ในการดำรงชีพจริง ๆ ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ จึงเป็นรายจ่ายจรรยา เกือบจะไม่เป็นรายจ่ายที่เพิ่มภาระในการครองชีพมากนัก

เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนเป็นเปอร์เซ็นต์ในเรื่องรายจ่ายแล้ว ก็จะต้องพิจารณาถึงตัวเลขที่แสดงอัตราเฉลี่ยและอัตราสูงสุดของรายจ่ายประเภทต่าง ๆ ในที่ดินทั้ง 3 ขนาดด้วย (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 รายจ่ายประเภทต่าง ๆ ในอัตราสูงสุดและอัตราเฉลี่ยจำแนกตามขนาดที่ดิน
ฉะเชิงเทรา

ขนาดที่ดิน	รายจ่ายในการประกอบอาชีพ		รายจ่ายในการครองชีพ		รายจ่าย อื่น ๆ	
	สูงสุด	บาท เฉลี่ย	บาท	สูงสุด	บาท เฉลี่ย	บาท
ที่ดินขนาดเล็ก	9,200	2,700	28,000	9,800	3,500	260
ที่ดินขนาดกลาง	15,200	4,400	28,000	11,400	4,000	200
ที่ดินขนาดใหญ่	14,200	5,600	30,000	13,300	8,000	320

รายจ่ายในการครองชีพยังคงเป็นรายจ่ายสูงสุด เมื่อแยกตัวเลขออกมาแล้ว แต่ในครั้งนี้อัตราสูงสุดจะเป็นไปตามขนาดของที่ดิน ที่ดินขนาดใหญ่จะมีรายจ่ายในการครองชีพสูงสุด

คือมีอัตราสูงสุดถึง 30,000.00 บาท และอัตราเฉลี่ย 13,300.00 บาท ที่คืนขนาดกลาง อยู่ในอันดับรองลงมาคือ อัตราสูงสุด 28,000.00 บาท อัตราเฉลี่ย 11,400.00 บาท ส่วนที่คืนขนาดเล็กมีตัวเลขใกล้เคียงกับที่คืนขนาดกลาง คือมีอัตราสูงสุด 28,000.00 บาท แต่อัตราเฉลี่ยเพียง 9,800.00 บาทเท่านั้น รายจ่ายในการประกอบอาชีพจึงเป็นรายจ่ายอันดับที่ 2 ของเกษตรกร มีตัวเลขดังนี้ อันดับสูงสุดคือที่คืนขนาดกลาง 15,200.00 บาท ทั้งนี้อาจเป็นควยผู้มีที่คืนขนาดกลางจะประกอบอาชีพเสริมมากกว่าพวกอื่น รายจ่ายในเรื่องนี้จึงสูงตามไปควย แต่อัตราเฉลี่ยจะน้อยกว่าที่คืนขนาดใหญ่คือ 4,400.00 บาท ในขณะที่ที่คืนขนาดใหญ่มีอัตราเฉลี่ย 5,500.00 บาท แต่อัตราสูงสุดเพียง 14,200.00 บาท สำหรับที่คืนขนาดเล็กในเรื่องนี้น้อยที่สุดคือมีอัตราสูงสุด 9,200.00 บาท และอัตราเฉลี่ย 2,600.00 บาท ส่วนรายจ่ายในอันดับสุดท้ายคือรายจ่ายอื่น ๆ นั้น จะเป็นไปตามขนาดของที่ดินคือ ที่คืนขนาดใหญ่มีอัตราสูงสุด 8,000.00 บาท ขนาดกลางรองลงมา 4,000.00 บาท และที่คืนขนาดเล็ก 3,500.00 บาท แต่อัตราเฉลี่ยจะอยู่ในระดับที่ต่ำมากทั้ง 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ 320.00 บาท ขนาดกลาง 240.00 บาท และขนาดเล็ก 260.00 บาท ทั้งนี้ควยเหตุที่ว่ามีรายจ่ายในข้อนี้น้อยราย เช่น ขนาดกลางมี 7 ราย ขนาดเล็กมี 5 ราย และขนาดใหญ่มี 3 รายเท่านั้น

ภาวะหนี้สิน

จากสภาพรายได้และรายจ่ายข้างต้นนี้ เมื่อได้ถามถึงรายได้สุทธิว่าแต่ละครัวเรือนมีเงินสำหรับการจับจ่ายใช้สอยอย่างไรบ้างนั้นก็พบว่า มีผู้มีรายได้ไม่พอใช้ตลอดปีถึง 51.9 % หรือ 70 ราย ผู้มีรายได้พอใช้เพียง 41.5 % หรือ 56 ราย และผู้มีรายได้เหลือเก็บมีเพียง 6.7 % หรือ 9 ราย ซึ่งแยกออกตามขนาดของที่ดินถือครองดังนี้ (ดูตารางที่ 14 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 14 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรในภาวะหนี้สินจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	ภาวะหนี้สิน			รวมทั้งหมด
	รายได้ไม่พอใช้	พอใช้	มีเงินเก็บ	
ที่ดินขนาดเล็ก	17.78	8.89	1.48	28.15
ที่ดินขนาดกลาง	21.49	14.81	1.48	37.78
ที่ดินขนาดใหญ่	12.59	17.78	3.70	34.07
รวม	51.86	41.48	6.66	100

ในที่ดินขนาดเล็ก ผู้มีรายได้พอใช้จะมีจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้มีรายได้ไม่พอใช้คือ 8.89 % จาก 17.78 % และผู้มีรายได้ในขนาดมีเงินเก็บมีเพียง 1.48 % ส่วนที่ดินขนาดกลางนั้น ผู้มีรายได้พอใช้มีถึง 14.81 % แตน้อยกว่าผู้มีรายได้ไม่พอใช้ ซึ่งมี 6.66 % ส่วนที่มีเงินเหลือเก็บนั้นมี 1.48 % เท่ากับที่ดินขนาดเล็ก สำหรับที่ดินขนาดใหญ่ ผู้มีรายได้ไม่พอใช้มี 12.59 % ในขณะที่ผู้มีรายได้พอใช้มีจำนวนถึง 17.78 % และผู้มีรายได้เหลือเก็บมี 3.70 % แสดงว่าภาวะหนี้สินก็เป็นไปตามขนาดของที่ดินอีกประการหนึ่งด้วย แต่เมื่อสำรวจว่ามีผู้จำเป็นต้องรับจ้างเพื่อได้เงินสดมาใช้จ่ายในครอบครัวจำนวนเท่าใดนั้น ก็ปรากฏว่าจากเกษตรกร 135 ครอบครัว มีผู้รับจ้างเพื่อเงินสดเพียง 21 ราย หรือ 15.6 % เท่านั้น แสดงว่าแม้รายได้สุทธิจะไม่พอใช้ แต่เกษตรกรก็ยังมีรายได้จร หรือต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อการใช้จ่ายอยู่ไม่น้อย

หนี้สินของเกษตรกรนั้นเป็นเครื่องชี้ที่สำคัญประการหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีฐานะอย่างไร อยู่ในสภาพที่จะถูกบีบคั้นจากเจ้าหนี้หรือพ่อค้าคนกลางแค่ไหน จากการสำรวจนี้ หนี้สินของเกษตรกรจะมีอยู่ 3 จำพวก พวกแรกกู้เงินด้วยความยากจน ไม่มีเงินพอใช้ และไม่มีเงินทุนในการทำนา ผลที่เกิดขึ้นก็คือการเร่งรีบขายผลผลิตไม่ว่าราคาจะต่ำกว่าที่สมควรจะได้เพียงใด ซึ่งเป็นโอกาสที่พวกพ่อค้าคนกลางจะกดราคาข้าวในตอนต้นฤดูเก็บเกี่ยวนี้ โดยรับซื้อในราคาถูก ๆ สำหรับเกษตรกรพวกนี้ เมื่อขายข้าวแล้วจะต้องรีบนำเงินไปชำระหนี้สินถึงบางครั้งอาจไม่เพียงพอ หรือเมื่อใช้แล้วก็ไม่มีเงินจับจ่ายใช้สอยในบ้าน ก็จะต้องไปกู้หนี้ยืมสิน

กันอีก จำนวนหนี้ที่กู้ยืมอาจเป็นจำนวนไม่สูงนัก แต่จะเป็นหนี้ที่ไม่จบสิ้น จึงเป็นพวกที่ถูกเจ้าหนี้และพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา แต่เกษตรกรเองมักไม่ค่อยตระหนักถึงความจริงในข้อนี้สัก สภาวะนี้จึงไม่อาจแก้ไขได้ สภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรจึงค่อนข้างจะยากจน มักจะมีที่ดินน้อยหรือไม่ก็เป็นพวกที่เช่าที่นาทำกิน พวกที่ 2 ซึ่งค่อนข้างจะมีจำนวนสูงกว่าพวกอื่น มักมีฐานะปานกลาง มีความเป็นอยู่ดีพอสมควร การกู้ยืมเงินเป็นการกู้เฉพาะเพื่อทำนา จะเริ่มกู้เมื่อหว่านไถ และจะส่งคืนเงินเมื่อขายพืชผลได้แล้ว จึงไม่ต้องรีบร้อนขายข้าว แต่จะขายเมื่อใดราคาพอสมควรเป็นที่พอใจ รายได้จึงมีมากพอจะชำระหนี้สิ้นจนหมดสิ้น และจะเริ่มกู้ใหม่เมื่อหน้านามาถึง พวกนี้จะมีรายได้เพียงพอในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่จะถือว่ารายจ่ายในการประกอบอาชีพเป็นรายจ่ายพิเศษ เป็นเงินก้อนที่ไม่จำเป็นต้องกันเอาไว้ เพราะอาจกู้ยืมสหกรณ์การเกษตร ซึ่งยืมดีให้กู้เพราะพวกนี้จะรีบใช้เมื่อขายพืชผลแล้ว โดยไม่คิดค้างหรือกู้ยืมต่อเมื่อส่งคืนของเก่าเหมือนพวกแรก ส่วนพวกที่ 3 การกู้ยืมเงินมักจะมีจำนวนสูงกว่า 2 พวกแรก พวกนี้จะมีฐานะค่อนข้างดี การกู้ยืมมักจะเป็นเพื่อการซื้อที่นา เป็นการขยายที่ทำกิน หรือซื้ออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น เครื่องสูบน้ำ หรือรถพ่วงไถแม่พันธุ์หุเป็นต้น พวกนี้จะส่งคืนเงินกู้ในระยะ 3 - 5 ปี ตามระยะเวลาที่สหกรณ์การเกษตรกำหนดสำหรับเงินกู้ในระยะกลาง การกู้ยืมจึงไม่ค่อยเป็นปัญหากระทบกระเทือนถึงฐานะและการครองชีพแต่อย่างใด

การกู้เงิน

แม้ว่าจากสภาพโดยทั่ว ๆ ไปเช่นนี้ดูเหมือนว่า เกษตรกรทุกคนจะอยู่ในภาวะหนี้สิน ไม่ว่าจะอยู่ในจำพวกใดจำพวกหนึ่ง แต่จากการสำรวจพบว่า ในจำนวนเกษตรกร 135 ครัวเรือน มีผู้มีหนี้สิน 99 ครัวเรือน และไม่มีหนี้สิน 36 ครัวเรือน หรืออยู่ไม่มีหนี้สินทั้งหมดคิดเป็น 26.7 % ของครัวเรือนทั้งหมดในบรรดาผู้มีหนี้สิน 99 ราย ยังแบ่งออกไปได้ดังนี้ กู้จากเพื่อนบ้าน 12.60 % กู้จากญาติ 8.15 % กู้จากพ่อค้าคนกลาง 2.22 % กู้จากนายทุน .74 % กู้จากสหกรณ์การเกษตร 40.74 % และกู้จากแหล่งอื่น ๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ 8.88 % แสดงว่าเกษตรกรให้ความสนใจและใช้บริการของสหกรณ์ไม่น้อย เรียกได้ว่าเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้กู้เงินทั้งหมดทีเดียว ถ้าจะพิจารณาตามขนาดของที่ดิน

จะพบว่า มีตัวเลขที่น่าสนใจสำหรับการกู้เงินที่เป็นระบบทางการ กล่าวคือในที่กินขนาดเล็ก นั้น มีผู้กู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ถึง 50 % จากจำนวนทั้งหมด ในขณะที่ในที่กินขนาดกลาง และขนาดใหญ่มีเพียงขนาดละ 25 % เท่านั้น สำหรับการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร ที่กินขนาดกลางจะมีจำนวนสูงสุดคือ 17.78 % ที่กินขนาดใหญ่มีจำนวนรองลงมาคือ 16.30 % และที่กินขนาดเล็กมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 6.66 % แสดงว่าการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ คงจะมีเงื่อนไขและข้อผูกมัดที่น้อยกว่าสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร นั้น อย่างน้อยจะต้องเป็นสมาชิกเสียก่อน ซึ่งจะต้องใจหลักทรัพย์และมีภูมิลำเนาในการสมัคร ซึ่งผู้ที่มีที่กินขนาดเล็กอาจมีปัญหาในกรณีที่ไม่เป็นที่กินเป็นของตนเอง เป็นต้น การกู้จากนายทุนซึ่งมีรายเดียนั้นคือผู้มีที่กินขนาดใหญ่ ส่วนการกู้เงินจากพ่อค้าคนกลางที่มีอยู่ 2.22 % นั้น เป็นผู้มีที่กินขนาดเล็กทั้งหมด การกู้จากญาตินั้นจำนวนสูงสุด ได้แก่ผู้มีที่กินขนาดกลาง 3.71 % รองลงมาได้แก่ที่กินขนาดใหญ่และขนาดเล็กในจำนวนที่เท่า ๆ กัน คือ 2.22 % ส่วนการกู้เพื่อนบ้าน ที่กินขนาดและกลางมีจำนวนเท่ากันคือ 5.19 % ส่วนที่กินขนาดใหญ่มีเพียง 2.22 % เท่านั้น สำหรับผู้ที่ไม่มีหนี้สินก็อาจจำแนกออกได้ดังนี้ ที่กินขนาดใหญ่มีจำนวนผู้ไม่มีหนี้สินสูงสุด 10.37 % ที่กินขนาดกลาง 8.89 % และที่กินขนาดเล็กมี 7.41 % ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่ได้เสียกันมาก เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างของขนาดที่กินที่ถือครอง รายละเอียดทั้งหมดนี้จะดูได้จากตารางที่ 15 ดังนี้

ตารางที่ 15 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรตามสถานะหนี้สินปัจจุบัน จำแนกตามขนาดที่กินที่ถือครอง

ถือครอง	ไม่มีหนี้สิน	กู้เพื่อนบ้าน	กู้ญาติ	กู้พ่อค้าคนกลาง	กูนายทุน	กู้สหกรณ์	อื่น ๆ	รวม
ที่กินขนาดเล็ก	7.41	5.19	2.22	2.22	-	6.66	4.44	28.14
ที่กินขนาดกลาง	8.89	5.19	3.71	-	-	17.78	2.22	37.79
ที่กินขนาดใหญ่	10.37	2.22	2.22	-	.74	16.30	2.22	34.07
รวม	26.67	12.60	8.15	2.22	.74	40.74	8.88	100

เมื่อได้ทราบถึงแหล่งที่เกมตรกรูเงินแล้ว เราก็ควรทราบถึงวัตถุประสงค์คววว่า เกมตรกร เหล่านั้เงินเพื่อความมุ่งหมายอะไรบ้าง วัตถุประสงค์ของการรูเงินนี้จากการ สัมภาษณ์เกมตรกรในกลุ่มตัวอย่าง ก็อาจจำแนกประเภทออกได้เป็น 5 ชนิดคือ เป็นค่าใช้จ่าย ในการประกอบอาชีพ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร เป็นค่าใช้จ่ายในการครองชีพ เพื่อโชหนี้ และชอสุดท้ายคือ สาเหตุอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เราอาจจะแยกใช้ค้เงินลงไป ใคว่า เกมตรกรูเงินเพื่อวัตถุประสงค์ใคว่ามากที่สุด ตัวเลขที่ได้จากการสำรวจแสดงว่า เกมตรกรในราว 20.0 % รูเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ และรูเงินเพื่อเป็น ค่าใช้จ่ายในการครองชีพถึง 34.1 % ซึ่งเป็นอัตราที่สูงสุด วัตถุประสงค์อันดับ 3 คือ การ รูเงินเพื่อสาเหตุอื่น ๆ มี 17.8 % และอันดับที่ 4 ใคว่าการรูเงินเพื่อชออุปกรณการเกษตร นั้นมี 7.4 % และการรูเพื่อโชหนี้นั้นมีเพียง 1.4 % สำหรับจำนวนเงินที่เกมตรกรรูนั้น มีตั้งแต่ต่ำสุด 1,000.00 บาท และสูงสุดถึง 55,000.00 บาท โดยมีอัตราที่อยู่ระหว่าง 1,000.00 - 7,500.00 บาท มากที่สุด 37.8 % รองลงมาคือ อัตราที่อยู่ในระดับ 7,600.00 - 15,000.00 บาท อัตราที่สูงกว่านั้นก็จะไม่มีเกินอัตราละ 10 ราย เช่น อัตรา 15,100.00 - 22,500.00 บาท มี 4 ราย อัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 7 ราย นอกนั้น จะมีอัตราละ 1 ราย เว้นแต่อัตรา 45,100.00 - 52,500.00 บาท มี 2 รายเท่านั้น

เงื่อนไขและหลักประกันเงินรูซึ่ง เกมตรกรประสบในการรูเงิน ก็แบ่งออกได้เป็น หลายประเภท ในคานเงื่อนไขแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ การส่งคอกเบี้ยเป็นช่าว กับการส่ง เงินต้นและคอกเบี้ยเป็นช่าว ซึ่งในประเภทแรกมีเพียง 3 ราย และประเภทที่ 2 มีเพียง 1 ราย แสดงว่าเงื่อนไขชนิดที่เจาหนีญกมค้ลูกหนีค้วยผลิตยลคือ ช่าว ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากใน สมัยก่อน และเป็นการบีบบังคับเกมตรกรมากนั้น ใคว่คนอยลงจนเกือบจะไม่มีแล้ว ในคาน หลักประกันเงินรูแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ใคว่ การกำหนดใคว่หลักทรัพยมาจ่านาหรือจ่านอง การมีค้ค่าประกันใคว่หลักทรัพยมาค้การกูยืม และประเภทที่ 3 ใคว่แกเรื่องอื่น ๆ เช่น กยชอ บังคับของธนาคาร เป็นต้น ในเรื่องหลักประกันนี้ มีผูรูเงินค้วยหลักประกันประเภทที่ 1 มาก ที่สุด เป็นจำนวนถึง 49.6 % ประเภทที่ 2 มี 7.4 % ส่วนประเภทที่ 3 มีเพียง 1.4 % แสดงว่ากรรูเงินของ เกมตรกรนั้น จำเป็นตองอาศัยหลักทรัพยค้ประกันแทบทั้งนั้น จะมีพวก

ที่ไม่ต้องอาศัยหลักทรัพย์ ก็เฉพาะผู้กู้ยืมจากญาติหรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน ซึ่งก็มีเพียงจำนวนไม่มากนัก

สำหรับอัตราดอกเบี้ยของเงินกู้ ส่วนมากจะเป็นอัตราร้อยละ 12 จากจำนวนผู้กู้เงินทั้งหมด 99 ราย มีผู้กู้เงินโดยเสียดอกเบี้ยในอัตรานี้ถึง 72.73 % และมีผู้เสียดอกเบี้ยเกินร้อยละ 12 ขึ้นไป 22.22 % ที่เหลืออีก 5.05 % นั้น ไม่เสียดอกเบี้ย เนื่องจากการกู้เงินจากญาติพี่น้องของตน ส่วนกำหนดเวลาในการไถ่คืนเงินกู้ แบ่งออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ ภายในระยะเวลา 1 ปี มีจำนวน 55 ราย ภายในระยะเวลา 3 ปี มี 19 ราย ภายในระยะเวลา 5 ปี มี 2 ราย ส่งคืนเมื่อขายข้าวได้ 2 ราย และส่งคืนตามกำหนดก่อนที่นอกเหนือจากนี้ 15 ราย ที่เหลืออีก 5 รายนั้น คือพวกกู้ยืมจากญาติ จึงไม่ต้องกำหนดระยะเวลาการส่งคืนเงินแต่อย่างใด เราจะดูรายละเอียดของการกู้เงินแยกออกตามขนาดที่คืนถือครองตามตารางที่ 16 ดังนี้

ตารางที่ 16 จำนวนเงินกู้จำแนกตามขนาดที่คืนถือครอง

การถือครองที่ดิน	จำนวนเงินกู้							
	1,000 ถึง 7,500	7,600 ถึง 15,000	1,500 ถึง 22,500	22,600 ถึง 30,000	30,100 ถึง 37,500	37,600 ถึง 45,000	45,100 ถึง 52,500	52,600 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	19	8	-	1	-	-	-	-
ที่ดินขนาดกลาง	20	13	3	2	-	-	-	1
ที่ดินขนาดใหญ่	11	12	1	4	1	1	2	-

จากตารางนี้จะเห็นว่า ตัวเลขของการกู้เงินที่น่าสนใจอยู่ที่ผู้ถือครองที่ดินขนาดกลาง เพราะเป็นที่ยึดขนาดเดียวที่มีการกู้เงินสูงสุดในอัตรา 52,600.00 - 60,000.00 บาท ในขณะที่ที่ดินขนาดใหญ่เองยังไม่มีใครกู้ในอัตรานี้ การกู้เงินในระดับต่ำสุดก็มีถึง 20 ราย และในระดับต่อมาคือ 7,600.00 - 15,000.00 ก็มี 13 ราย ส่วนในระดับสูง ๆ กว้านี้ จะมีต่อไปเพียงช่วงละ 3 ราย และ 2 ราย ตามลำดับ เมื่อรวมจำนวนเงินในการกู้แล้วก็

สูงกว่าพวกอื่น แม้จะไม่พิจารณาถึงจำนวนผู้กู้ซึ่งมีถึง 39 ราย มากกว่าผู้ถือครองประเภทอื่น ๆ ก็ตาม สำหรับผู้ถือครองที่ดินรายใหญ่ การกู้เงินมีทุกอัตรา เว้นแต่ในอัตราสูงสุด ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าผู้ให้ที่ดินรายใหญ่มีการใช้จ่ายที่มากอยู่แล้วเป็นปกติ จากจำนวนผู้กู้ 32 ราย การกู้เงินก็จะเป็นในอัตราเฉลี่ยในระดับกู้เงินน้อยจำนวนมากรายและกู้เงินจำนวนมากน้อยราย เช่น ในอัตรา 1,000.00 - 7,500.00 บาท 11 ราย และ 7,600.00 - 15,000.00 บาท 12 ราย นอกนั้นก็จะมีอัตราละรายสองราย เว้นแต่ในอัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 4 ราย แต่ที่ดินขนาดกลางนั้น ผู้ถือครองอาจกู้ในอัตราปกติ เช่น ที่ดินรายใหญ่ในอัตราต้น ๆ แต่ในรายที่กู้อัตราสูง ๆ อาจเพื่อจุดประสงค์ในการกู้เพื่อขยายที่ทำกินเพื่อการซื้ออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นกรกู้เฉพาะกรณี อัตราจึงสูงกว่าประเภทอื่น ๆ ได้ สำหรับที่ดินรายเล็กนั้น ที่มากที่สุดคือระดับต่ำสุด 1,000.00 - 7,500.00 บาท 19 ราย นอกนั้นก็จะเป็น 7,600.00 - 15,000.00 บาท 12 ราย นอกนั้นก็ไม่มีการกู้เงินในอัตราสูง ๆ เลย เว้นแต่ในอัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 1 ราย ในจำนวนผู้กู้ทั้งหมด 28 ราย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลที่ยังการกู้เงินในอัตราสูงเท่าใด การมีหลักทรัพย์ค้ำประกันและมีเงื่อนไขต่าง ๆ อาจเป็นอุปสรรคสำหรับผู้มีที่ดินขนาดเล็ก การกู้เงินในอัตราสูง ๆ จึงเป็นอุปสรรคไปด้วย

การเป็นสมาชิกและการค้ากับสหกรณ์การเกษตร

จากจำนวนเกษตรกร 135 ครัวเรือน เราได้พบว่า มีเกษตรกรเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรถึง 57.04 % จากการสอบถามถึงความรู้ทั่วไปของเกษตรกร เกี่ยวกับการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร ก็ปรากฏว่าผู้เป็นสมาชิกประมาณ 40 % มีความรู้ถึงจุดมุ่งหมายและการดำเนินงานของสหกรณ์อย่างแน่ชัด โดยมีผู้เป็นกรรมการหรือเคยเป็นกรรมการของสหกรณ์อยู่ในพวกนี้จำนวนไม่น้อย ส่วนสมาชิกอีก 60 % ที่เหลือนี้ จะมีความรู้ในเรื่องสหกรณ์น้อยมาก โดยจะสนใจแต่วัตถุประสงค์ใหญ่คือการให้กู้เงิน ส่วนกิจการอื่น ๆ ที่สหกรณ์ดำเนินงานจะไม่สนใจนัก การดำเนินกิจการค้าเท่าที่สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กับสหกรณ์ก็ในแง่ การซื้ออุปกรณ์ในการทำนาหรือเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างเท่านั้น จะมีการซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพียง 1.5 % จากจำนวนสมาชิกทั้งหมด ซึ่งนับว่าเป็นเปอร์เซ็นต์ที่ต่ำมาก โดยเฉพาะ

เมื่อสหกรณ์รัฐบาลได้สนับสนุนส่งเสริมให้บทบาทในทางการค้า เพื่อให้แทนที่พ่อค้าคนกลางได้ เมื่อได้สอบถามถึงสาเหตุของการไม่ขายผลิตภัณฑ์สหกรณ์ สมาชิกจะให้คำตอบว่า สหกรณ์มีมาตรฐานในการรับซื้อผลิตภัณฑ์สูง ในขณะที่พ่อค้าจะไม่เคร่งครัดนัก โดยพ่อค้าได้มุ่งถึงประโยชน์ในเรื่องการฉ้อฉล สินค้าที่มีคุณภาพดีและไม่ค่อยได้มาตรฐานความกันไป ส่วนสหกรณ์ก็แจ้งว่าการไม่รับซื้อผลิตภัณฑ์นั้นด้วยจำนวนเงินจำกัด และการขาดประสบการณ์ในด้านการค้า สหกรณ์จะรับซื้อข้าวบางก็เป็น การรับซื้อเพื่อจะนำออกขายต่อให้กับพ่อค้าเมื่อราคาข้าวดี การค้ากับสหกรณ์นอกจากจะน้อยแล้ว ยังมีสภาพเป็นเพียงนายหน้าชนิดหนึ่งในตำบลบางแพเท่านั้น

พฤติกรรมทางการค้า

การค้าผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรในตำบลบางแพนั้น เกือบจะทั้งหมดขายให้พ่อค้าคนกลาง มีเกษตรกรเพียง 0.7 % เท่านั้นที่ทำการค้าเอง โดยนำพืชผลไปขายยังตลาด เช่น โขธาราม แต่จากการสัมภาษณ์เกษตรกรรายนี้ก็พบว่า ได้ลดเล็กราคาที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปขายเองในตลาดแล้ว เนื่องจากค่าโสหุ้ยในการขนส่งสูง และถูกพ่อค้าในตลาดกดราคาซื้อจนราคาผลิตภัณฑ์ต่ำกว่าราคาในหมู่บ้าน โดยผ่านพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้าเช่นปูอน และจากจำนวนถึง 99.3 % ที่ค้าขายกับพ่อค้าคนกลางนั้น ก็ยังแยกรายละเอียดออกได้ดังนี้ ขายให้พ่อค้าโดยผ่านนายหน้าที่เป็นเพื่อนบ้าน 31.9 % ผ่านนายหน้าที่เป็นญาติ 3 % ผ่านผู้ใหญ่บ้าน 3 % เช่นกัน และคิดต่อค้าขายกับพ่อค้าคนกลางเอง โดยไม่ผ่านนายหน้า 61.5 % พ่อค้าคนกลางที่เกษตรกรขายข้าวให้ นั้น ยังแบ่งออกเป็นพ่อค้านอกหมู่บ้านและในหมู่บ้านอีกด้วย โดยมีพ่อค้าประเภทแรกถึง 64.4 % และประเภทหลังเพียง 35.6 % แสดงว่าเกษตรกรไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ในการค้ามากกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ในเรื่องราคา ความสะดวก สิ่งนี้จะปรากฏให้เห็นมากขึ้น เมื่อได้วิเคราะห์ถึงทัศนคติที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลางในตำบลต่าง ๆ ซึ่งจะได้อธิบายถึงในบทต่อไป

เงื่อนไขและมูลเหตุจูงใจในการดำเนินธุรกิจของเกษตรกร

จากข้อมูลเบื้องต้นซึ่งได้แสดงไปแล้วนั้น เราอาจจะคงมีข้อสงสัยเกี่ยวกับแรงจูงใจและปัจจัยที่จะผลักดันให้เกษตรกรสร้างความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ เราอาจตั้ง

สมมุติฐานเบื้องต้นไว้ว่า แรงจูงใจและปัจจัยดังกล่าวเป็นผลมาจากความรู้ ความพึงพอใจ หรือความจำเป็นของสถานการณ์ ข้อมูลในระดับลึกซึ้งซึ่งจะแสดงต่อไปนี้จะให้คำตอบสมมุติฐานดังกล่าว

ในด้านความรู้ หากจะไม่นับความสามารถของสหกรณ์ในการเผยแพร่ตนเอง ให้เป็นที่รู้จักแก่เกษตรกรแล้ว กล่าวได้ว่าระดับการศึกษาไม่ได้มีผลต่อการเลือกเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์เลย เพราะชาวนาจากทุกระดับการศึกษามีแนวโน้มที่จะเป็น ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์เท่า ๆ กัน เพียงแต่ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาไม่สูงกว่า ป. 4 ดังนั้นอัตราการยอดละของเกษตรกรประเภทนี้ ทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกจึงสูงกว่าประเภทอื่น คือ ยอดละ 83.7 โดยที่ ยอดละ 46.7 เป็นสมาชิก ส่วน ยอดละ 37 ไม่เป็นสมาชิก (ดูตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรที่เป็น/ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	เป็นสมาชิก	ไม่เป็นสมาชิก	รวม
ไม่ได้รับการศึกษา	3.7	2.2	59
ไม่สูงกว่า ป. 4	46.7	37.0	83.7
ป. 5 - มศ. 3	5.2	1.5	6.7
อื่น ๆ	1.5	2.2	3.7
รวม	57.1	42.9	100

สำหรับการขายผลผลิตของเกษตรกร มีเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ยอดละ 0.7 เท่านั้น ที่ไม่ขายผลผลิตให้พ่อค้าคนกลางอีก ยอดละ 99.3 ล้วนขายให้พ่อค้าทั้งสิ้น โดยที่ส่วนใหญ่ (ยอดละ 61.5) ขายให้พ่อค้าโดยตรง อีก ยอดละ 32.8 ขายให้พ่อค้าผ่านทางเพื่อนบ้าน และ ยอดละ 6 ขายให้พ่อค้าผ่านผู้อื่น เจ้าของที่ดินขนาดกลางกับขนาดเล็ก

ขายผลผลิตของคนที่ให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งสิ้น และมักจะขายให้พ่อค้าโดยตรง โดยเฉพาะเจ้าของที่ดินขนาดกลาง (ร้อยละ 24.4) จะสังเกตได้ว่า เจ้าของที่ดินรายใหญ่นั้น นอกจากนางรายจะไม่ติดต่อกับพ่อค้าคนกลางแล้ว ยังไม่พึ่งผู้ใหญ่นานอีกด้วย (ดูตารางที่ 18)

ตารางที่ 18 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง และวิธีการขายผลผลิต

วิธีการขายผลผลิต	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่ขายให้พ่อค้าคนกลาง	-	-	0.7	0.7
ติดต่อกับพ่อค้ามานานเพื่อนบ้าน	7.4	10.4	15.0	32.8
ติดต่อกับพ่อค้าโดยตรง	18.5	24.4	19.5	61.5
ติดต่อกับพ่อค้าานญาติ	1.5	0.7	0.7	3.0
ติดต่อกับพ่อค้าานผู้ใหญ่นาน	0.7	2.2	-	3.0
รวม	28.1	37.8	34.1	100

เมื่อเราพบว่า เกษตรกรเป็นจำนวนถึงร้อยละ 99.3 ขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลางเราอยากทราบสาเหตุหรือแรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรทำเช่นนั้น พบว่าร้อยละ 46.7 ของจำนวนขายผลผลิตให้พ่อค้าเพราะความสะดวก ในขณะที่ร้อยละ 25.2 เท่านั้นคำนึงถึงราคาแต่อย่างเดียว แม้ว่าจำนวนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.4) จะขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีจำนวนอีกถึงร้อยละ 35.6 ขายให้พ่อค้านอกหมู่บ้าน ปัจจัยเกี่ยวกับความสะดวกและราคาจึงเป็นปัจจัยเด่นที่สุด (รวมแล้วร้อยละ 77.8) ที่ทำให้จำนวนขายผลผลิตให้พ่อค้า ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าจากที่ใด และพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกหมู่บ้าน ต่างก็สามารถให้ความสะดวกแก่จำนวน ในการขายผลผลิตได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันนัก (ดูตารางที่ 19 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 19 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรที่ขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง จำแนกตามสาเหตุที่ขาย และชนิด (ประเภท) ของพ่อค้าคนกลาง

สาเหตุ	พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน	พ่อค้าคนกลางนอกหมู่บ้าน	รวม
ไคราคาคีกรว	13.3	11.9	25.2
สะดวกกว	28.9	17.8	46.7
เป็นผู้คุ้นเคยกัน	8.1	3.7	11.8
เป็นไปตามสัญญา	0.7	-	0.7
ไคราคาคีและสะดวกกว	4.4	1.5	5.9
เป็นผู้คุ้นเคยและสะดวกกว	8.9	0.7	9.6
รวม	64.4	35.6	100

นอกจากเหตุผลเกี่ยวกับความสะดวก ราคาและปัจจัยอื่น ๆ ในการขายผลผลิตแล้ว เป็นสิ่งที่น่าคิดว่า ชาวนามีความจำเป็นหรือไม่ ในการขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง ในเรื่องนี้สภาพทางเศรษฐกิจจะช่วยตอบคำถามดังกล่าวได้ รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพการถือครองที่ดิน จำนวนผลผลิตกับจำนวนการขาย รายได้สุทธิและภาวะหนี้สินซึ่งเป็นตัวชี้ (Indicator) ของสภาพทางเศรษฐกิจจะได้รับการพิจารณาเป็นราย ๆ

สภาพการถือครองที่ดิน (ดูตารางที่ 3 ประกอบ)

แม้ว่าชาวนาในกลุ่มตัวอย่างจะมีที่ดินทำกินขนาดต่าง กัน ทั้งเล็ก กลาง ใหญ่ ก็มีใค้หมายความว่า ชาวนามีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหล่านั้นเสมอไป ชาวนาจำนวนไม่น้อยเขาที่ผู้นามาทำกิน และจำเป็นจะต้องจ่ายค่าเช่าให้แก่เจ้าของ เราได้พบว่าชาวนายร้อยละ 52.6 เขาที่ดินคนอื่นมาทำมาหากินรวมกับที่ของตน ในจำนวนนี้ร้อยละ 21.5 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่อีกร้อยละ 21.5 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดกลาง และเพียงร้อยละ 9.6 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก แสดงว่าชาวนามีที่ดินทำกินขนาดใหญ่ ส่วนมากจะเช่าที่ดินเพื่อเพิ่มการผลิตของตน

(ร้อยละ 21.5 จากจำนวนร้อยละ 34.1) สำหรับชาวนาที่มีที่ดินขนาดกลางก็เช่นกัน จะนิยมเช่าที่ดินมาเพิ่มเติมที่ดินของตน เป็นการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชผลของตนด้วย (ร้อยละ 21.5 จากจำนวนร้อยละ 37.8) ทั้งนี้เรายังไม่ได้พิจารณาชาวนาพวกที่เช่าที่ดินทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 15.5 คงมีชาวนาที่มีที่เป็นของตนเองทั้งหมดเพียงหนึ่งในสาม และในจำนวนนี้ก็เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กเสียเกือบครึ่ง (ร้อย 12.6) สรุปได้ว่าชาวนาที่มีที่ดินทำกินขนาดใหญ่ก็เช่าที่ดินจากผู้อื่นเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการผลิตเกือบทั้งหมด

จำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย

จากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพการถือครองที่ดิน เราจะพิจารณาคือไปว่าชาวนาได้ผลตอบแทนจากที่ดิน (ซึ่งส่วนใหญ่เช่ามาเพิ่มเติม) คุณค่าเช่าหรือไม่ ทั้งนี้เราขอพิจารณาได้ 2 แง่ คือ แง่แรก ดูจำนวนผลผลิตตามขนาดที่ดิน แง่ที่สอง ดูจำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย ซึ่งผลผลิตที่จะใช้เป็นตัวชี้คือข้าว (ดูตารางที่ 20)

ตารางที่ 20 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินถือครองและจำนวนผลผลิต (ข้าว)

ผลผลิต (เกวียน)	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
1 - 8	27.4	19.3	7.4	54.1
9 - 18	0.7	18.5	19.3	38.5
19 - 24	-	-	7.4	7.4
รวม	28.1	37.8	34.1	100

เราพบว่า จำนวนผลผลิตของชาวนาเกินครึ่งตกอยู่ไม่เกิน 8 เกวียน ในจำนวนนี้เป็นของชาวนาที่มีพนาขนาดเล็กเสียร้อยละ 27 ขนาดกลางร้อยละ 19 และขนาดใหญ่เพียงร้อยละ 7 ผลผลิตจำนวน 9 - 18 เกวียน มีทั้งหมดร้อยละ 38 เป็นของชาวนาขนาดกลางกับขนาดใหญ่รวมกันคนละครึ่ง ในขณะที่ชาวนาขนาดเล็กแทบจะไม่มีผลผลิตจำนวนนี้ ส่วนผล

ผลิตจำนวนมากที่สุดระหว่าง 19 - 24 เกวียน เป็นของชาวนาเพียงร้อยละ 7.4 และก็เป็นของชาวนาขนาดใหญ่ทั้งหมด เมื่อคำนึงว่าชาวนาที่มีที่ทำกินขนาดใหญ่มีจำนวนถึงร้อยละ 34 แต่ชาวนาที่มีผลผลิตจำนวนมาก (19 - 24 เกวียน) กลับมีเพียงร้อยละ 7 และชาวนาที่มีผลผลิตจำนวนปานกลาง (9 - 18 เกวียน) มีจำนวนร้อยละ 38 แสดงว่าชาวนาที่มีที่ทำกินขนาดใหญ่ได้ผลผลิตต่ำ เมื่อเทียบกับขนาดที่ดิน เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงต้องพิจารณาต่อไปถึงแง่ที่สองคือ จำนวนผลผลิตกับจำนวนการขายว่าผลผลิตที่ได้มาไม่มากนัก ชาวนาสามารถแบ่งขายได้แค่ไหน (ดูตารางที่ 21)

ตารางที่ 21 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามจำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย (ข้าว)

จำนวนผลผลิต (เกวียน)	จำนวนขาย (เกวียน)				รวม
	1 - 4	5 - 9	10 - 14	15 - 19	
1 - 8	48.9	5.2	-	-	54.1
9 - 16	12.6	25.9	-	-	38.5
17 - 24	-	-	5.2	2.2	7.4
รวม	61.1	31.1	5.2	2.2	100

เราจะเห็นว่า เกษตรกรกว่าครึ่ง (ร้อยละ 54) ที่มีผลผลิต 1 - 8 เกวียนนั้น ร้อยละ 48.9 ขายข้าวเพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนที่ผลิตได้อีกร้อยละ 5 ขาย 5 - 9 เกวียน เกษตรกรกลุ่มที่มีผลผลิตจำนวนปานกลาง (9 - 18 เกวียน) ร้อยละ 12 ขายผลผลิตไม่เกิน 4 เกวียน ร้อยละ 26 ขายไม่เกิน 9 เกวียน สำหรับเกษตรกรที่มีผลผลิตมาก (19 - 24 เกวียน) ซึ่งมีจำนวนน้อยนั้นขายผลผลิตในช่วง 10 - 19 เกวียน เราคำนวณอย่างหยาบ ๆ ได้ว่า ชาวนาจะขายผลผลิตประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนผลผลิตทั้งหมดที่ผลิตได้ แสดงว่าชาวนาต้องนำข้าวอีกครึ่งหนึ่งไปเก็บไว้ใช้กินเอง และใช้เป็นค่าเช่าที่ดินด้วย ในกรณีที่เจ้าของที่ดินเรียกค่าเช่าเป็นผลผลิต อนึ่ง ชาวนาจำนวนถึงกว่าร้อยละ 90 ขายผลผลิตไม่เกิน 9 เกวียน หากเราประมาณราคาข้าว/เกวียนตกอยู่ในช่วง 1,600.00 - 2,000.00 บาท รายได้สูงสุด

ของชวานาจำนวนเกินร้อยละ 90 นี้ ก็จะไม่เกิน 14,400.00 - 18,000.00 บาท (คิดจากราคาผลผลิตข้าวอย่างเดียว) ดังจะได้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับรายได้สุทธิต่อไป

รายได้สุทธิ (ดูตารางที่ 22)

ตารางที่ 22 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินและรายได้สุทธิ

รายได้สุทธิ	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ต่ำกว่า 10,000	27.4	34.2	24.1	85.7
10,001 - 25,000	0.7	2.9	8.5	12.1
25,001 - 50,000	-	0.7	1.5	2.2
รวม	28.7	37.8	34.1	100

ชวานาถึงร้อยละ 85 มีรายได้สุทธิไม่ต่ำกว่า 10,000.00 บาทต่อปี เฉลี่ยแล้วเพียงเดือนละ 800.00 บาทเศษ อีกร้อยละ 12 มีรายได้ระหว่าง 10,000.00 - 25,000.00 บาท และมีเพียงร้อยละ 2 ที่มีรายได้สูงกวานั้น เมื่อพิจารณาตามขนาดที่ดินจะพบว่าชวานาที่มีที่ดินขนาดเล็กเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 27 จากร้อยละ 28) มีรายได้ต่ำกว่า 10,000.00 บาท ชวานาขนาดกลางเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 34 จากร้อยละ 37) เช่นกัน มีรายได้ต่ำกว่า 10,000.00 บาท แม้แต่ชวานาขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 24 จากร้อยละ 34) ก็ยังคงมีรายได้สุทธิไม่เกิน 10,000.00 บาท มีเพียงร้อยละ 10 ที่มีรายได้สูงกวานั้น สรุปได้ว่า ไม่ว่าชวานาจะมีขนาดที่ดินต่างกันอย่างไร รายได้สุทธิจากการเกษตรของชวานาสวนใหญ่ ก็ตกอยู่ในช่วงเดียวกันเกือบทั้งหมดคือ ไม่เกิน 10,000.00 บาท (รายได้สุทธินี้คือรายได้จากผลผลิตทุกชนิด) ข้อเท็จจริงนี้มีความสำคัญมากสำหรับชวานา เพราะจะเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจว่า ควรกำหนดหรือจำกัดขนาดที่ดินทำกินแค่ไหน ในเมื่อที่ดินขนาดใหญ่หรือเล็กก็ให้กำไรเท่ากัน ทั้ง ๆ ที่แรงงานที่ทุ่มเทไปต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเกิด

ประการคือ การผลิตจำนวนมากในรูป Plantation จะไม่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ หากยังไม่มี การเปลี่ยนกรรมวิธีการผลิต และชาวนาก็มีแนวโน้มที่จะประกอบ การเกษตรกรรม ในที่ดิน ขนาดกลางกับขนาด เล็กเท่านั้น ผลกระทบข้อแรกอยู่นอกเหนือประเด็นอภิปรายในงานวิจัย ชิ้นนี้ ส่วนข้อหลังเกี่ยวกับขนาดที่ดินทำกินของชาวนานั้น มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวคือ การที่ชาวนา จำกัดขนาดที่ดินทำกินของตน อาจช่วยลดภาวะหนี้สินให้ลดลง (เพราะเสียค่าเช่าที่ดินน้อยลง) ผลผลิตมีคุณภาพดีขึ้น (เพราะมีเวลาดูแลมากขึ้น) และผลผลิตมีปริมาณมากขึ้นในขนาดที่ดินที่ จำกัด (โดยการทำนาปลัง โดยการปลูกพืชหมุนเวียน) อย่างไรก็ตาม การคาดคะเนนี้อาจเป็น ไปได้หรือเป็นไปได้ เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จำเป็นจะต้องมีการวิจัย ทดลองต่อไป เพื่อให้ได้ข้อยืนยัน

ภาวะหนี้สิน (ดูตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 จำนวนเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินถือครองและภาวะหนี้สิน

ภาวะหนี้สิน (บาท)	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่เกิน 15,000	27	33	3	83
15,001 - 30,000	1	5	5	11
30,001 - 45,000	-	-	2	2
45,001 - 60,000	-	1	2	3
รวม	28	39	43	99

เมื่อเราทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายได้สุทธิ ซึ่งมีจำนวนค่าดังกล่าวมาแล้ว ย่อมไม่ เป็นที่สงสัยว่า ชาวนาในกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีหนี้สินกันเป็นส่วนมาก รายละเอียดดังนี้ ร้อยละ 83 มีหนี้ไม่เกิน 15,000.00 บาท อีกร้อยละ 12 มีหนี้จำนวนสูงขึ้นเป็น 30,000.00 บาท ร้อยละ 2 มีหนี้ไม่เกิน 45,000.00 บาท และอีกร้อยละ 3 มีไม่เกิน 60,000.00 บาท เมื่อ

พิจารณาจำนวนหนี้สินตามขนาดที่ดินทำกินจะพบว่า ชาวนายร้อยละ 28 ซึ่งมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก มีหนี้สินส่วนใหญ่ในวงเงินเพียง 15,000.00 บาท ชาวนายร้อยละ 39 ซึ่งมีที่ดินทำกินขนาดกลางมีหนี้สินส่วนใหญ่ในวงเงิน 15,000.00 บาท เช่นกัน มีเพียงส่วนน้อยที่มีหนี้สูงกว่านั้น ส่วนชาวนายที่มีที่ดินขนาดใหญ่ร้อยละ 33 มีหนี้ไม่เกิน 15,000.00 บาท อีกร้อยละ 5 ไม่เกิน 30,000.00 บาท ร้อยละ 2 ไม่เกิน 45,000.00 บาท และอีกร้อยละ 2 ไม่เกิน 60,000.00 บาท หนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นเงินก้อนเล็กในวงเงิน 15,000.00 บาท

ประเภทของเจ้าหนี้ (ดูตารางที่ 24)

ตารางที่ 24 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินและเจ้าหนี้

เจ้าหนี้	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่มีหนี้	7.4	8.9	10.3	26.7
กูเพื่อนบ้าน	5.2	5.2	2.2	12.6
กูญาติ	2.2	3.7	2.2	8.1
กูพ่อค้าคนกลาง	2.2	-	-	2.2
กูนายทุน	-	-	0.7	0.7
กูสหกรณ์	6.7	17.8	16.3	40.7
กูธนาคาร	4.4	2.2	2.2	8.9
รวม	28.1	37.8	34.1	100

จากตารางที่ 23 เราได้ทราบขนาดของหนี้สินของชาวนา ทั้งนี้ได้หมายความว่า ชาวนาทุกคนจะต้องมีหนี้สิน รายละเอียดในตารางที่ 24 แสดงให้เห็นว่าชาวนาย้อยละ 26.7 หรือประมาณหนึ่งในสี่ไม่มีหนี้สิน ที่เหลืออีกสามในสี่มีเจ้าหนี้ต่าง ๆ กัน ดังนี้ ร้อยละ 12.6 กูเพื่อนบ้าน ร้อยละ 8.1 กูญาติ ร้อยละ 2.2 กูพ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 0.7 กูนายทุน ร้อยละ 0.7 กูสหกรณ์ ร้อยละ 40.7 กูธนาคาร ร้อยละ 8.9 เจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุดคือสหกรณ์ ถ้าดู

ตามขนาดที่ดินจะพบว่า ผู้มีที่ดินขนาดเล็กร้อยละ 7.4 ไม่มีหนี้ ผู้มีที่ดินขนาดกลางร้อยละ 8.9 และผู้มีที่ดินขนาดใหญ่ร้อยละ 10.3 ก็ไม่มีหนี้เช่นกัน ส่วนผู้มีที่ดินขนาดเล็กจำนวนที่เหลือ นิยมกู้เงินจากเพื่อนมานานกว่าสหกรณ์เล็กน้อย แต่ก็ยังมากกว่าพวคาคคนกลาง ส่วนผู้มีที่ดินขนาดกลางนั้นนิยมกู้สหกรณ์มากถึงร้อยละ 17.8 และไม่กู้จากพวคาคคนกลางเลย ผู้มีที่ดินขนาดใหญ่ก็เช่นกัน กล่าวคือกู้สหกรณ์ร้อยละ 16.3 และไม่กู้พวคาคคนกลางเลย

สรุป

จากข้อมูลดังกล่าว จะได้ว่าสหกรณ์คือเจ้าหนี้รายใหญ่ของชาวนา คือมีลูกหนี้ถึงร้อยละ 40.7 ส่วนพวคาคคนกลางมีลูกหนี้เพียงร้อยละ 2.2 ดังนั้นชาวนาที่ไม่ได้มีภาวะหนี้สินกับพวคาคคนกลาง จนกระทั่งถูกมัดมือชกของชายฉลวยติดกับคนกลุ่มนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวนาอาจมี "พันธะสัญญา" ในรูปแบบไม่เป็นทางการกับพวคาคคนกลาง เช่น ไคพันธุขาว ถั่วเขียว ตลอดจนปุยมาไฟดวงหนา โดยพวคาคคนกลางจัดทำให้ แต่นั่นก็เป็นเพียงสมมุติฐานข้อหนึ่งเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ค่อนข้างหนึ่งก็คือ สหกรณ์ในตำบลบางแพ ไม่ได้รับซื้อข้าวจากชาวนา ให้แต่บริการเงินกู้และปุย ฉะนั้นชาวนาก็แย่งแย่งกิจกรรมของตนตามความสะดวก และผลประโยชน์ คือเงินกู้จากสหกรณ์ และขายข้าวให้พวคาคคนกลาง ในเมื่อชาวนาจำนวนถึงร้อยละ 60 ขายข้าวทันทีเพราะต้องการเงินด่วน (ดูตารางที่ 25) ชาวนาเหล่านี้ยอมขายให้พวคาคคนกลางซึ่งมีบริการมาซื้อถึงที่ อย่างไรก็ตามเราก็จะได้ศึกษาความนิยมของชาวนาที่มีต่อสหกรณ์ และพวคาคคนกลางโดยละเอียดในบทต่อไป

ตารางที่ 25 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการขายข้าว

การขายข้าว	จำนวนเต็ม	ร้อยละ
ไม่ไคขายทันที	53	39.1
ขายเพราะต้องการเงินด่วน	80	59.1
ขายเพราะมีพวคาคชอมาก	2	1.8
รวม	135	100.0